

KARLOVA UNIVERZITA V PRAZE
FILOSOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA PEDAGOGIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

KAROLÍNA TUČKOVÁ

Vliv vzdělávacích aktivit vybraných NNO v ČR
na proces začleňování dětí cizinců do české společnosti
(The Impact of Educational Activities of Selected NGOs in the CR
on the Process of Migrant Children Inclusion to the Czech Society)

Praha 2014

Vedoucí práce: Mgr. Eva Janebová, Ph.D.

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji paní Mgr. Evě Janebové, Ph.D., t.č. na rodičovské dovolené za poskytnutí odborných rad a podnětných připomínek.

In memoriam děkuji také PhDr. Martě Kremličkové, CSc., že ve mně probudila hluboce lidský zájem o životy a osudy migrantů a lidí na útěku.

Karolína Tučková

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. 6. 2014

.....

Karolína Tučková

Abstrakt: Ve své diplomové práci se zabývám vlivem vzdělávacích aktivit vybraných nestátních neziskových organizací na proces začleňování dětí cizinců do české společnosti. Diplomová práce má teoreticko-empirickou povahu. Teoretická část se zabývá procesem integrace cizinců a rolí státu a nestátních neziskových organizací. Velká část je věnována vzdělávání dětí cizinců a obtížím, se kterými se setkávají a které musí překonávat. V závěru teoretické části jsou představeny vzdělávací aktivity vybraných neziskových organizací, které se zaměřují nejen na pomoc dětem cizincům, ale i na spolupráci se školami a rodinami dětí. Empirická část ověřuje, jaký vliv mají konkrétní vzdělávací aktivity realizované v komunitním centru InBáze na proces začleňování dětí cizinců do české společnosti. Empirické šetření bylo realizováno formou dotazníku. Při zpracovávání práce jsem čerpala informace z dostupných českých, anglických a amerických zdrojů.

Klíčová slova: děti cizinců, integrace cizinců, vzdělávání dětí cizinců, bariéry cizinců, neformální vzdělávání, nestátní neziskové organizace

Abstract: In my Master thesis, I deal with the impact of educational activities of selected NGOs on the process of migrant children inclusion to the Czech society. The thesis is both theoretical and empirical. The theoretical part deals with the process of immigrant integration and with the role of the governmental and non-profit organizations. A large part is devoted to the migrant children's education and to the difficulties which they have and must overcome. The end of the theoretical part presents the educational activities of selected non-profit organizations, which focus not only on helping migrant children, but also on working with schools and families of the children. The empirical part examines the impact of specific educational activities realized at the community center InBáze on the process of migrant children inclusion to the Czech society. Empirical investigation was done through a questionnaire. I used available Czech, English and American sources during writing this thesis.

Keywords: migrant children, integration of foreigners, migrant children's education, barriers of foreigners, non-formal education, non-profit organizations

Obsah

Obsah	5
1. Úvod	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
2. Cizinci v České republice	10
2.1 Věková struktura cizinců v ČR	11
2.2 Pojem děti cizinců	11
3. Integrace cizinců	13
3.1 Předpisy o integraci cizinců v České republice	16
3.1.1 Zásady integrace cizinců na území České republiky	17
3.1.2 Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců	17
3.1.3 Koncepce integrace cizinců v České republice	17
3.1.4 Zákon o pobytu cizinců na území České republiky, Zákon o azylu	19
3.2 Činnost státu, krajů a obcí na poli integrace cizinců	20
3.2.1 Stát a státní správa	20
3.2.2 Krajské a obecní samosprávy	21
3.3 Nestátní neziskové organizace	22
3.3.1 Činnost nestátních neziskových organizací na poli integrace cizinců	23
4. Vzdělávání dětí cizinců	25
4.1 Legislativní rámec vzdělávání cizinců	25
4.1.1 Přístup ke vzdělávání	26
4.1.2 Cizinci jako žáci se speciálními vzdělávacími potřebami	27
4.2 Obtíže dětí cizinců na školách a v mimoškolních zařízeních	28
4.2.1 Zařazení dítěte cizince do ročníku	28
4.2.2 Jazyková bariéra	29

4.2.3	Informační deficit	31
4.2.4	Sociokulturní odlišnost	32
4.2.5	Akulturační stres	33
4.2.6	Sociální kontakty	34
4.3	Neformální vzdělávací aktivity	35
4.3.1	Role sociálního pedagoga	37
4.3.2	Znaky dobrého programu práce s dětmi a mládeží.....	38
5.	Vzdělávací aktivity nestátních neziskových organizací	40
5.1	Aktivity nestátních neziskových organizací probíhající ve školách	40
5.1.1	Vzdělávání a metodická podpora pro školy a pedagogy	40
5.1.2	Asistenti pedagoga.....	41
5.1.3	Publikace zaměřené na vzdělávání žáků cizinců	42
5.1.4	Kurzy českého jazyka	43
5.1.5	Interkulturní asistence a komunikace	43
5.2	Aktivity nestátních neziskových organizací probíhající na úrovni neformálního vzdělávání	45
5.2.1	Kurzy českého jazyka	45
5.2.2	Doučování.....	45
5.2.3	Kulturní aktivity a výlety	46
5.2.4	Pravidelné volnočasové aktivity zajišťované NNO.....	46
5.2.5	Podpora mimoškolní činnosti	47
	EMPIRICKÁ ČÁST	49
6.	Téma empirického šetření	49
6.1	Formulace problému a cíle empirického šetření	49
6.2	Formulace hypotéz	50
6.3	Charakteristika základního souboru a vzorku	51
6.4	Metody empirického šetření.....	51

6.5	Popis dat	52
6.6	Vyhodnocení dotazníkového šetření a pokus o interpretaci dat.....	52
6.7	Závěr empirického šetření.....	66
6.8	Diskuse.....	68
7.	Závěr.....	70
8.	Seznam literatury.....	73

Utekl jsem ze své země a jejího režimu, protože jsem byl přesvědčen, že jsem dost silný na to, abych začal znovu, dost silný na to, abych započal nový život v kulturně a sociálně cizí zemi. Věděl jsem, že emigrace si vyžádá mobilizaci všech mých sil, a byl jsem připraven s ní zápasit, abych z boje vyšel silnější a jako vítěz.

- Vladimír Oravský

1. Úvod

Migrace, integrace, interkulturní rozdíly a společné soužití jsou velice aktuálními sociálními tématy vyspělých států 21. století, včetně České republiky, která se v minulých dvou desetiletích postupně přeměnila ze země migračně tranzitní na zemi cílovou.

Migrace a vzrůstající počet migrantů s sebou přináší vždy řadu nových situací, zkušeností, ale také otázek, na které je třeba hledat odpovědi. Ty se hojně objevují i v oblasti pedagogiky a sociální pedagogiky a daly by se snad shrnout do obecnějšího rámce, který se zabývá zajištěním vzdělávání a výchovy respektující sociokulturní odlišnosti a potřebu zachování identity a zároveň nastavováním optimálních integračních procesů.

Téma vzdělávání a začleňování dětí cizinců je tak stále v ohnisku diskusí o školním a mimoškolním vzdělávání. Má práce – vliv vzdělávacích aktivit vybraných nestátních neziskových organizací na proces začleňování dětí cizinců do české společnosti – má za cíl zmapovat vzdělávací a integrační aktivity zaměřené na děti cizinců, a to jak na státní, tak i na nevládní úrovni. Bylo by mi potěšením, kdyby má práce přinesla užitek některým pedagogům, výchovným poradcům či metodikům prevence, kteří se s dětmi cizinců setkávají ve své každodenní praxi, snaží se reagovat na jejich potřeby a být nápomocní a rozvinula tak také hlubší spolupráci mezi školskými institucemi a nestátními neziskovými organizacemi, které se podporou dětí cizinců také zabývají a mohou nabídnout řadu doplňkových vzdělávacích aktivit.

Téma práce i celá problematika vzdělávání a začleňování dětí cizinců je mi osobně velice blízká. Již během studia na střední a vysoké škole jsem působila jako dobrovolnice v Nové škole, o. p. s. na pozici tutorky českého jazyka pro děti cizinců a podílela jsem se také na chodu volnočasového klubu a zajišťování integračních aktivit. V současné době pracuji třetím rokem v komunitním centru pro migranty a českou veřejnost InBáze, které je mimo jiné specifické právě zaměřením na dlouhodobou a kontinuální práci s dětmi cizinců a na realizaci pravidelných volnočasových a vzdělávacích aktivit.

Předkládaná práce má teoreticko-empirickou povahu a proto je členěna do dvou základních částí – části teoretické a empirické. Teoretická část přinese v úvodu stručný vhled do demografických údajů o cizincích v České republice, na který naváže úvahami o integraci cizinců, příslušnými teoriemi a předpisy a popisem integračních činností státních i nestátních institucí. Další díl teoretické části bude věnován vzdělávání dětí cizinců a také obtížím, se kterými se tyto děti pravidelně setkávají a které musí překonávat. Teoretická část bude zakončena popisem vzdělávacích aktivit vybraných neziskových organizací, které se zaměřují na pomoc nejen dětem cizinců, ale i školám a rodinám dětí.

Empirická část se bude zabývat přínosem konkrétních vzdělávacích aktivit zaměřených na podporu dětí cizinců realizovaných v komunitním centru InBáze, kde mám nejen možnost oslovit potencionální respondenty, ale na základě výsledků výzkumu konkrétní programy také případně upravovat či modifikovat.

Ke studiu problematiky a získávání nových informací jsem měla k dispozici dostatek literatury, a to jak české, tak i zahraniční, knižní i elektronické. Inspiraci jsem mnohdy čerpala i v publikacích vydaných samotnými neziskovými organizacemi, které vychází z praktických zkušeností a poznatků. Velice podnětné byly i informace získané na portálech zabývajících se integrací dětí cizinců – např. inkluzivní škola či CzechKid. Seznam literatury a dalších zdrojů uvádím v samém závěru práce.

TEORETICKÁ ČÁST

2. Cizinci v České republice

Česká republika jako cílová země migrace nemá příliš dlouhou historii. Dvacáté století bylo reprezentováno spíše odchody lidí z jejího území nežli přílivem imigrantů. Počty imigrantů byly až do pádu „železné opony“ poměrně nízké a počet cizinců vzhledem k počtu celkové populace takřka zanedbatelný. Imigrace do socialistického Československa byla značně omezena a centrálně řízena, zahrnovala zejména občany ze zemí východního bloku. Takto přijížděli na základě mezistátních dohod občané Vietnamu, dále se jednalo o uprchlíky z Řecka a studenty a pracovníky zejména z Polska, Maďarska, Kuby, Mongolska, Angoly a Koreje¹.

Větší změnu do vývoje mezinárodní migrace v Československu přinesl až revoluční rok 1989 spojený s politickými a ekonomickými změnami. Československo 90. let se tak nově stalo tranzitní zemí pro migranty směřující z východu na západ. Vznik samostatné České republiky v lednu roku 1993 a pak především její vstup do Evropské unie v květnu roku 2004 zvýšil objem migrace a postupně vedl k přeměně České republiky ze země tranzitní na zemi cílovou.

Počet cizinců žijících v České republice od roku 1993 plynule narůstá, a to vyjma roku 2000 a rozmezí let 2009-2010, kdy český stát zasáhla ekonomická krize, která ovlivnila i situaci na pracovním trhu. Méně pracovních příležitostí, nárůst nezaměstnanosti a nastolení restriktivních opatření při vydávání pracovních povolení pro cizince byly hlavními příčinami, které v těchto letech způsobily pokles. Vývoj počtu cizinců s dlouhodobými pobyty nad 90 dnů a s trvalými pobyty od roku 1993 do současnosti znázorňuje v příloze graf č. 1.

K 31. 3. 2014 žilo na území České republiky 445 565 cizinců², z toho 177 229 (39,78%) cizinců ze zemí Evropské unie, Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska a 268 336 (60,22%) tzv. cizinců ze třetích zemí. Podíl cizinců na obyvatelstvu České republiky je v současné době 4,5%, v porovnání s ostatními evropskými státy, které znázorňuje graf č. 2, jsme tedy zemí s menším, nikoliv však zanedbatelným počtem

¹ srov. DRBOHLAV, Dušan. *Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. ISBN 978-807-4190-391. (str. 23-30)

² Cizinci s povoleným pobytem – Ministerstvo vnitra České republiky [online]. Poslední revize 3. 4. 2014 [cit. 21.4.2014]. <<http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>>

imigrantů. Největší počet cizinců žije ve velkých městech³ (Praha, Brno, Pardubice, Mladá Boleslav, Karlovy Vary), v Praze činí, podle grafu č. 3, podíl cizinců na obyvatelích již 13%. Dlouhodobě nejpočetněji jsou mezi cizinci žijícími na území České republiky zastoupeni občané Ukrajiny (105 167 osob), Slovenska (92 367 osob), Vietnamu (57 544 osob) a Ruské federace (34 112 osob).

2.1 Věková struktura cizinců v ČR

Procentuální věkové rozložení cizinců v České republice přehledně znázorňuje graf č. 4. Největší počet cizinců je v produktivním věku, tedy v rozmezí 20 – 60 let, což úzce koresponduje s častým ekonomickým motivem migrace.

Meziročně však také pozvolna stoupá počet dětí cizinců ve věkovém rozmezí 0-19 let. Aktuální absolutní čísla nejsou k dispozici, pro představu však můžeme vyjít z počtu žáků a studentů na různých typech škol, které jsou za školní rok 2012/2013 zobrazeny v grafu č. 5. Počet žáků a studentů z řad cizinců byl v tomto školním roce v mateřských, základních a středních školách 29 178, což odpovídá přibližně 2% všech žáků a studentů na těchto typech škol.

V usnesení Vlády ČR „Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců – Společné soužití v roce 2014“⁴ můžeme nalézt údaj, že koncem roku 2013 pobývalo v České republice přes 42 000 dětí cizinců, a to pouze z tzv. třetích zemí.

2.2 Pojem děti cizinců

Koncepcí, koho zahrnovat a koho již nikoliv pod pojem „dětí cizinců“ existuje poměrně velké množství. Pro účely této práce jsem se rozhodla vyjít z pojetí Evropské komise, se kterým se plně ztotožňuji. Děti cizinců jsou zde pojímány jako děti narozené v jiné zemi (uvnitř či vně Evropy) nebo děti, jejichž rodiče nebo prarodiče se narodili v jiné

³ srov. VÍZNEROVÁ, Hana. *Metodika nízkoprahových kurzů pro cizince: Šance - práce - integrace!*. 1. vyd. Praha: Evropská kontaktní skupina, 2011, 68 s. ISBN 978-80-904452-4-6. (str. 7)

⁴ Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců - Společné soužití v roce 2013. Usnesení Vlády ČR ze dne 16. ledna 2013 č. 43. <<http://www.mvcr.cz/soubor/postup-realizace-koncepce-integrace-cizincu-na-2013-usn-vlady-pdf.aspx>>

zemi. Pojem děti cizinců tak v sobě zahrnuje nově příchozí děti, již dříve přistěhovalé děti a zároveň i děti, které se již na našem území narodily, ale jejichž rodiče či prarodiče pochází z jiné země⁵.

V literatuře a především v médiích se můžeme setkat i s pojmem druhé generace migrantů, jehož vymezení je spíše komplikovanější. Obecně jsou za druhou generaci migrantů v našem prostředí považovány děti cizinců, které se narodily v České republice, někdy však také děti, které se přistěhovaly a chodily zde alespoň několik let do školy. Jiný koncept pak mezi druhou generaci migrantů řadí pouze děti, které do České republiky přichází ve věku 0-4 let, neboť jen ty od raného dětství sdílí stejný jazyk, kulturu, sociální normy, apod. jako jejich vrstevníci. Pro děti, které přichází ve věku 6-13 let se v tomto pojetí zavádí z mého pohledu nešťastný pojem jednoapůlté generace. Přistěhovalecké děti v adolescentním věku pak spadají pod pojem první generace, stejně jako jejich rodiče⁶. Jelikož tyto pojmy zatím nemají jednotnou sdílenou definici a liší se podle autorů, budu ve své práci používat spíše termín děti cizinců, tak jak je specifikován výše.

⁵ srov. DE COSTER. EVROPSKÁ KOMISE, EACEA — Výkonná agentura pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast. Integrace dětí přistěhovalců do škol v Evropě: Opatření na podporu komunikace s rodinami přistěhovalců a výuky jazyka původu pro děti přistěhovalců. 2009, 35 s. Dostupné z: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/101CS.pdf

⁶ srov. JANSKÁ, E., PRŮŠVICOVÁ, A., ČERMÁK, Z. (2011): *Možnosti výzkumu integrace dětí Vietnamců v Česku: příklad základní školy Praha-Kunratice*. Geografie, 116, č. 4, s. 480–496.

3. Integrace cizinců

Migrace a narůstající počet imigrantů jsou základními hybateli, které nutí státy reagovat na aktuální situace spojené se změnami ve složení obyvatelstva. Imigrační politiky mohou mít různé formy, mohou se lišit v postupech a v metodách, ale obvykle směřují k naplnění obdobných cílů, a sice k zabránění destabilizace země a k zabránění konfliktů vyvěrajících z různosti etnik a kultur. V obecné rovině bychom tedy mohli konstatovat, že usilují o dobrý průběh a výsledek akulturace⁷ imigrantů do hostitelské společnosti.

John W. Berry⁸ ve své studii zmiňuje, že ve všech pluralitních společnostech všechny skupiny imigrantů i jejich jednotliví členové musí časem řešit otázku, jakým způsobem se akulturovat. Na základě dvou kritérií pak vymezuje čtyři strategie akulturace, a sice asimilaci, separaci, marginalizaci a integraci. Prvním z těchto dvou kritérií je udržování vlastní kultury a kulturních specifíků, druhým je kontakt a participace, tedy interakce s příslušníky jiných kulturních skupin.

Strategie *asimilace* podle Berryho nastává, pokud cizinci nechtějí zachovávat svoji vlastní kulturní identitu a usilují o co nejvíce kontaktů a o co největší splynutí s majoritní společností.

Naopak pokud usilují o udržení vlastní kultury a kulturního dědictví a zároveň se vyhýbají kontaktu s majoritní společností, jedná se o strategii *separace*.

O strategii *marginalizace* mluvíme v případech, kdy cizinci nechtějí zachovávat svoji kulturu a nechtějí být ani v kontaktu s jinými kulturními skupinami, včetně majoritní společnosti.

V případech, kdy si cizinci zachovávají svojí vlastní kulturu a zároveň se stávají integrální součástí širší společnosti, nastává strategie *integrace*. O volbě výsledné strategie tedy nerozhodují pouze minoritní skupiny, do jisté míry je determinována i dalšími aktéry, především pak lidmi tvořícími majoritní společnost.

⁷ Akulturace je sociální proces, v němž dochází ke kulturním změnám trvalým stykem dvou nebo více kultur. Akulturace zahrnuje jak přebírání jedné z prvků z jiné kultury, tak vylučování jiných nebo jejich přetváření. (PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2007, 220 s. ISBN 978-80-7367-280-5. s. 49.)

⁸ srov. BERRY, John W. A Psychology of Immigration. *Journal of Social Issues*. 2001, roč. 57, č. 3, s. 615-631. DOI: 10.1111/0022-4537.00231. Dostupné z: <http://www.ebooksmagz.com/pdf/a-psychology-of-immigration-244955.pdf>

Berry dále vymezuje čtyři strategie akulturace, které zaujímá majoritní společnost a které jsou plně kompatibilní s těmi výše popsány, zaujímanými imigranty.⁹ Jedná se o strategii *melting pot*, strategii *segregace*, *exkluze* a strategii *multikulturalismu*.

Strategie *melting pot* je kompatibilní se strategií *asimilace*. Jedná se o stav, kdy se heterogenní společnost stává homogenní, kdy se „přetavují“ kulturní a společenské rozdíly do jednoho harmonického celku. Zároveň je však věnována velká pozornost interpersonálním kontaktům a jejich intenzitě.

Opačnou strategií je *segregace*, která je kompatibilní se strategií *separace*, kdy si imigranti i majoritní společnost chtějí zachovávat svá kulturní specifika a vzájemně a cíleně se od sebe izolují. Komunikace mezi jednotlivými skupinami na této úrovni buď neprobíhá vůbec, nebo je realizována přes zprostředkovatele.

Další strategií, kterou může majoritní společnost zastávat, je *exkluze*, která je kompatibilní se strategií *marginalizace* a *de facto* představuje sociální vyloučení imigrantů.

Poslední strategií je *multikulturalismus*, který je kompatibilní se strategií *integrace* a zřejmě proto jim také Berry věnuje ve své studii nejvíce pozornosti. Tyto strategie se dle něj mohou uskutečnit pouze ve společnostech, které jsou otevřené kulturní diverzitě a kde jsou všechny skupiny ochotné uznat právo na kulturní odlišnost. Při aplikaci těchto strategií se imigranti musí adaptovat na základní hodnoty většinové společnosti, která by zároveň měla vytvářet institucionální podmínky (např. na úrovni vzdělávání, zdravotní péče, pracovního trhu, apod.) pro uspokojování jejich potřeb a pro klidné soužití.

Berry¹⁰ dále uvádí, že integrace imigrantů do většinové společnosti může dobře proběhnout pouze tehdy, pokud se jedná o společnost explicitně multikulturní, která pro přijetí imigrantů dokáže vytvářet vhodné prostředí a splňuje určité podmínky. Mezi ty patří zejména všeobecné sdílení pozitivních hodnot kulturní diverzity, relativně nízký výskyt předsudků a diskriminace, vzájemné pozitivní postoje mezi různými kulturními skupinami a identifikace s širší společností ze strany všech těchto skupin.

⁹ Grafické zpracování uváděných strategií znázorňuje v příloze obrázek č. 1.

¹⁰ srov. BERRY, John W. A Psychology of Immigration. Journal of Social Issues. (op. cit) a MATYSOVÁ, Kamila. Akulturace imigrantů v České republice. Acta oeconomica pragensia. 2012, č. 5, s. 24-35. Dostupné z: www.vse.cz/polek/download.php?jnl=aop&pdf=378.pdf

Drbohlav v reakci na Berryho akulturační strategie uvádí, že „na makroúrovni se dnes ve světě prosazují zhruba tři základní modely imigrační politiky.“¹¹ Jedná se o model diskriminační, asimilační a multikulturní, který bývá též zván pluralitním.

„Diskriminační model (tzv. diferencovaná inkorporace) je založen na dočasném a návratném pobytu cizinců. Imigranti jsou začlenění do určité společenské sféry (např. trh práce), ale není jim umožněno vstoupit do ostatních oblastí – jako např. do široce definovaného systému sociální péče, nemohou získat občanství, participovat na politickém životě, apod.“¹² Diskriminační model tedy imigranty záměrně znevýhodňuje, a to především v socioekonomické oblasti.

Asimilační model cílí na rychlé a stoprocentní začlenění imigrantů do majoritní společnosti. V tomto případě je cizincům umožněno poměrně rychle získat stejná práva a povinnosti, jaké mají občané majoritní společnosti, a poměrně snadno dosažitelné je i získání občanství daného státu. Imigranti se však musí vzdát svého mateřského jazyka, kulturních a náboženských zvyklostí. Je vyvíjen velký tlak, aby splynuli s majoritní společností.

Multikulturní model podporuje kulturní diverzitu. Majoritní společnost i imigranti mají možnost zachovávat svá jazyková, kulturní, náboženská i sociální specifika. Imigranti mají stejná práva i povinnosti jako členové majoritní společnosti, imigrační politika vyjadřuje respekt k jejich kultuře a umožňuje její rozvoj.

Barša s Baršovou uvádějí¹³, že některé státy přechází od modelu multikulturality k modelu individuální občanské integrace, a to zejména proto, že dochází k jistému posunu v integraci přistěhovalců, kdy „skutečný problém již neleží v konfliktu moderní kultury evropských národů s tradiční kulturou přistěhovalců, ale v konfliktu liberálních institucí Evropanů s náboženskými fundamentalistickými ideologiemi, šířícími se obzvláště, byť ne výlučně, mezi přistěhovalci.“ Multikulturální model dobře funguje, dokud se jedná o integraci etnokulturních společenství. V momentě, kdy však u druhé či třetí generace dochází k pocitu oslabování příslušnosti ke komunitě původu a skupinová identita je formována spíše na základě náboženského fundamentalismu, naráží pluralitní model na své

¹¹ srov. DRBOHLAV, Dušan. 2001. „Mezinárodní migrace obyvatelstva – pohyb i pobyt (Alenky v kraji divů).“ In ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha : Portál, 2001, s. 17–30.

¹² srov. DRBOHLAV, Dušan. 2001. *Mezinárodní migrace obyvatelstva – pohyb i pobyt (Alenky v kraji divů)*. (op. cit)

¹³ BARŠA, Pavel a Andrea BARŠOVÁ. *Od multikulturalismu k občanské integraci: Změny v západoevropských politikách integrace přistěhovalců*. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. 2005, roč. 2005, č. 1, s. 49-66. DOI: ISSN 1214-813X. Dostupné z: socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080229144149.pdf

limity. V těchto případech se totiž nejedná o střety s jinými kulturami, ale o střety s ideologiemi.

Autoři uzavírají, že „byl-li předtím¹⁴ položen důraz na různost, nyní je položen na jednotu. To je výsledkem trpce získaného poznání, že různé kulturní skupiny si mohou udržovat a rozvíjet svou zvláštní identitu k prospěchu všech pouze tehdy, respektují-li vyšší kolektivní rámec v podobě občanského národa a jeho liberálních hodnot.“¹⁵

Koncepcí integrace cizinců existuje poměrně velké množství a domnívám se, že by nebylo účelné je zde všechny dále rozepisovat. Cílem této kapitoly bylo vymezit integraci cizinců jako dlouhodobý proces postupného začleňování imigrantů do majoritní společnosti, který má své politické, právní, ekonomické, sociální, kulturní, psychologické a náboženské aspekty. Zároveň je třeba zohlednit, že integrace je procesem dynamickým a obousměrným, ve kterém musí být angažováni jak samotní cizinci, tak i hostitelská společnost. V neposlední řadě je třeba zdůraznit, že se jedná o proces individuální, který by dle mého názoru měl být vždy vztažen ke konkrétní osobě a nikoliv generalizován na celé skupiny migrantů, které spojuje např. země původu, jazyk či náboženství.

3.1 Předpisy o integraci cizinců v České republice

Problematika integrace cizinců byla do státní politiky České republiky oficiálně zahrnuta ve druhé polovině 90. let. Tehdy také vzniklo několik klíčových dokumentů, které napomohly definovat dlouhodobou koncepci integrace cizinců a začít tak systematicky realizovat politiku jejich integrace.¹⁶ Mezi tyto klíčové dokumenty patří Zásady koncepce integrace cizinců na území České republiky z roku 1999, dále Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců z roku 2003 a Koncepce integrace cizinců na území České republiky, která je od roku 2000 každoročně aktualizována.

V roce 1999 vznikly také dva zákony, které se k problematice integrace cizinců vztahují. Jedná se o Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu. Postupy a nástroje integrace cizinců se však v dílčích úsecích promítají i do řady dalších právních předpisů, ve vztahu k dětem jmenujme např.

¹⁴ myšleno v multikulturním konceptu

¹⁵ BARŠA, Pavel a Andrea BARŠOVÁ. Od multikulturalismu k občanské integraci: Změny v západoevropských politikách integrace přistěhovalců. (op. cit.)

¹⁶ srov. BERÁNKOVÁ, Kateřina. MPSV zpracovalo Koncepci integrace cizinců: tisková zpráva. [online]. 2004, s. 1-2, 18. 4. 2005 [cit. 2014-05-25]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/154/281204.pdf>

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základní, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

3.1.1 Zásady integrace cizinců na území České republiky

Zásady integrace cizinců na území České republiky¹⁷ jsou ideovým východiskem pro integrační politiku a pro přípravu konkrétnějších Koncepcí integrace cizinců. Deklarují rovný přístup a rovné příležitosti pro legálně a dlouhodobě usazené migranty, a to především v oblastech uplatnění na trhu práce, ve vztahu k bydlení, v oblasti zdravotní a sociální péče, v náboženství, ale také v oblasti školního a mimoškolního vzdělávání pro děti a mládež. Dále podporují dobré vztahy a jejich rozvoj mezi domácím obyvatelstvem a imigračními komunitami. Důležitým bodem, který se napříč zásadami prolíná je také podpora vzniku, činnosti a rozvoje nevládních organizací, sdružení migrantů, církevních a charitativních organizací a příslib k vytváření podmínek pro jejich aktivní účast při integraci cizinců.

3.1.2 Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců

Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců¹⁸ definují roli státu jako řídící v oblasti migrace. Migrační politiku tyto zásady vnímají jako koordinovaný postup státních a nestátních institucí, které podporují legální a z dlouhodobého hlediska pro stát přínosnou migraci a naopak potírají migraci nelegální. Stejně jako ve výše zmíněných zásadách integrace cizinců i tyto zásady výrazně podporují široké zapojení nevládních organizací a dalších organizací občanské společnosti. Poslední, šestá zásada pak vyjadřuje závazek České republiky ke spolupodílení se na řešení migračních důsledků humanitárních krizí.

3.1.3 Koncepce integrace cizinců v České republice

¹⁷ O Zásadách koncepce integrace cizinců na území České republiky a o přípravě a realizaci této koncepce. Vláda ČR [online]. Praha, 1999 [cit. 2014-05-25]. Dostupné z: http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/C0665259AEE14CA4C12571B6006D8A70

¹⁸ Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců. Ministerstvo vnitra České republiky [online]. Praha, 2003 [cit. 2014-05-25]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/zasady-politiky-vlady-v-oblasti-migrace-cizincu.aspx>

První Koncepce integrace cizinců, která vycházela ze Zásad koncepce integrace cizinců, vznikla v roce 2000, tehdy ještě v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí. V roce 2006 byla přijata aktualizace této koncepce a koordinační role byla převedena na Ministerstvo vnitra. Od té doby je pravidelně každoročně aktualizována, a to formou Postupu při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců – Společné soužití. Ta je určena vždy pro jeden kalendářní rok.

Koncepce se zaměřuje především na integraci cizinců z tzv. třetích zemí, kteří v České republice pobývají legálně, a sekundárně i na hostitelskou společnost, tedy české občany. Zvláštní pozornost je pak věnována dvěma zranitelným skupinám. První představují ženy cizinky, které zůstávají v domácnosti a druhou jsou děti a mládež z řad cizinců, včetně druhé generace cizinců.

Hlavním cílem integrace je v pojetí Koncepce nekonfliktní a oboustranně přínosné soužití mezi cizinci a českými občany. Zároveň usiluje o předcházení problémům, jakými mohou být např. uzavřené komunity migrantů a sociální izolovanost.

Koncepce dále stanovuje čtyři priority integrace cizinců. Jedná se o znalost češtiny, ekonomickou a sociální soběstačnost, sociokulturní orientaci ve společnosti a vztahy mezi komunitami.

Znalost českého jazyka je nezbytná pro dobré začlenění do české společnosti, a to jak pro dospělé jedince, tak i pro děti. Umožňuje navazovat a rozvíjet vztahy s majoritní společností, porozumět kultuře, jejím hodnotám, ale také vlastním právům a povinnostem. Základní znalost českého jazyka na úrovni A1 musí prokázat všichni migranti, kteří chtějí v České republice získat trvalý pobyt. Dobrá znalost češtiny je také základním předpokladem úspěšného absolvování povinné školní docházky a možnosti získávat další vzdělání na vyšších stupních škol. Za tímto účelem koncepce doporučuje podporovat služby pedagogických asistentů, posilovat komunikaci mezi školskými institucemi a rodinami migrantů a klást důraz na mimoškolní integrační aktivity. Neopomínají ani potřeby pedagogických pracovníků, kteří pracují s žáky cizinci s odlišným mateřským jazykem a navrhuje je podporovat v dalším vzdělávání a v rozvoji interkulturních kompetencí.

Ekonomická soběstačnost představuje schopnost cizinců vstoupit na trh práce a setrvat v něm, znalost práv a povinností v oblasti zaměstnání a podnikání v České republice. Napomáhá samostatnosti cizinců a jejich nezávislosti na státu a jeho sociálním systému. Ekonomická soběstačnost se u cizinců pojí s větší jistotou, s lepším sociálním statusem, s většími možnostmi navazovat vztahy s majoritní společností, a tím pádem i se sociální integrací.

Další prioritou v oblasti integrace cizinců je *orientace cizinců ve společnosti a jejich informovanost*. Aby se cizinci mohli stát součástí české společnosti, je nezbytné, aby se orientovali v novém prostředí, znali svá práva a povinnosti, rozuměli českým zvyklostem, kultuře, znali společenský hodnotový systém. Za tímto účelem je organizována řada adaptačně-integračních kurzů, které by měly vést k hlubšímu poznání české společnosti, ke znalosti systému institucí a úřadů, ke schopnosti samostatného řešení problémů. Významnou roli při zlepšování orientace cizinců ve společnosti mají jak Centra na podporu integrace cizinců, tak i nestátní neziskové organizace a jejich programy.

Jak již bylo zmíněno, jedním z hlavních cílů integrační politiky je podporovat harmonické soužití cizinců a majoritní společnosti, zabránit sociální izolaci cizinců, která by mohla být příčinou řady konfliktů a podporovat vzájemné porozumění a vedení dialogu. Proto je poslední, neméně však důležitou, prioritou právě *podpora vzájemných vztahů cizinců a majoritní společnosti*. Integrace je obousměrným procesem, a tak by také mezi cizinci a českými občany měla být vzájemná tolerance. Samotný respekt k odlišnostem ale ke společenské soudržnosti nestačí, je třeba, aby spolu čeští občané a cizinci komunikovali a při jakékoliv příležitosti mohli vést dialog.

Ochota cizinců integrovat se je stejně důležitá jako otevřenost naší společnosti a ochota českých občanů cizince rovnocenně přijmout. Velmi podstatnou roli zde sehrávají aktivity, které se zaměřují na vzájemné seznámení se, vzájemnou komunikaci, vzájemné porozumění. Důležité je také zapojovat další subjekty (např. školy, mimoškolní instituce, kulturní instituce a neziskové organizace, apod.), které mohou vzájemné kontakty mezi cizinci a majoritou podporovat a zároveň se soustředit i na práci s dětmi cizinců a s dalšími zranitelnými skupinami cizinců. Neboť „jenom vzájemné porozumění a respekt při vědomí oboustranné prospěšnosti a potřeby integrace může předejít vzniku či eskalaci problémů ve vzájemných vztazích“.¹⁹

3.1.4 Zákon o pobytu cizinců na území České republiky, Zákon o azylu

Věnujeme-li se předpisům o integraci cizinců v České republice, nesmíme opomenout dva stěžejní zákony, a sice Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České

¹⁹ Ministerstvo vnitra - usnesení_2014_60: Posup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců - Společné soužití 2014. *Koncepční a politické dokumenty ČR* [online]. Praha, 2014, 3. 2. 2014 [cit. 2014-05-31]. Dostupné z: http://www.cizinci.cz/images/pdfka/pravni-predpisy/usneseni_2014_60.pdf

republiky a Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu. Zákon o pobytu cizinců upravuje zejména podmínky vstupu cizince na území České republiky a stanovuje další podmínky jeho pobytu v České republice. Zákon o azylu pak upravuje řízení o udělení mezinárodní ochrany formou azylu nebo doplňkové ochrany a upravuje podmínky pobytu azylantů nebo osob požívajících doplňkové ochrany na území. Součástí zákona o azylu je i státní integrační program, který se zaměřuje na integraci osob s udělenou mezinárodní ochranou, a to především v oblastech bydlení a jazykových kurzů. Oba zákony, jak je z výše zmíněného zřejmé, se tedy věnují zejména pobytové problematice a působnosti státních orgánů. Integrační procesy či aktivity však blíže neupravují.

3.2 Činnost státu, krajů a obcí na poli integrace cizinců

Integrační politika státu udává směr a možnosti, jak může být integrace cizinců realizována. Proces integrace však probíhá především v místech, kde cizinci žijí, chodí do školy a pracují, tedy zejména na regionální a lokální úrovni. Státní moc a řízení integračních procesů jsou tak decentralizovány a odpovědnost je přenesena na regionální a místní samosprávu a na širší skupinu nevládních aktérů.²⁰ Jakou úlohu v integraci cizinců hraje státní správa a samospráva, přiblíží tato kapitola.

3.2.1 Stát a státní správa

Jak již bylo řečeno, stát hraje v integrační politice nezastupitelnou roli, přestože v její samotné aplikaci hledá podporu na regionální a lokální úrovni. Navzdory této skutečnosti, kdy stát musí redefinovat svoji úlohu a míru angažovanosti, mu zůstávají tři základní odpovědnosti. Jedná se o funkci státu jako zákonodárce, jako koordinátora a jako příkladu hodného následování.²¹

Stát-zákonodárce využívá své pravomoci a navrhuje a schvaluje zákony, které vymezují pobytová práva, prosazování rovnoprávnosti a nediskriminačních přístupů, upravují zaměstnávání cizinců, apod. Mimoto stát v roli zákonodárce vystupuje i na nadnárodní

²⁰ srov. NIESSEN, Jan. *Rozmanitost a soudržnost: nové úkoly v oblasti integrace imigrantů a menšin*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2000, 115 s. ISBN 92-871-4345-5. (s. 55)

²¹ srov. tamtéž (s. 55-58)

úrovni, kde čerpá inspiraci z mezinárodní spolupráce a zavazuje se k implementaci mezinárodních dohod a smluv.

Stát-koordinátor zaštiťuje na různých úrovních spolupráci mezi státními institucemi. Integrace migrantů je např. v gesci řady ministerstev – Ministerstva vnitra, Ministerstva zahraničí, Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva školství, Ministerstva spravedlnosti, a v dílčích oblastech i dalších. Kompetence jednotlivých státních institucí by měly být pro migranty transparentní a přehledné. Stát-koordinátor ale řídí i spolupráci mezi státními a regionálními úřady a nevládními aktéry, jejichž činnost může podporovat jak ideově, tak i dotačně.

Stát v roli příkladu hodného následování vydává prohlášení o přínosu migrantů pro společnost, s ohledem na společenskou soudržnost podporuje diverzitu a veřejně odsuzuje jakékoliv projevy diskriminace či rasismu. Stát by měl podporovat vzájemnou komunikaci a porozumění mezi cizinci a českými občany a preventivně předcházet konfliktům.

3.2.2 Krajské a obecní samosprávy

Krajské a obecní samosprávy přichází do přímého kontaktu s cizinci, znají situaci a postavení cizinců v daném území, vědí o konkrétních problémech, které v procesu integrace cizinců vyžadují řešení. Takto mohou poskytovat účinnou zpětnou vazbu ústředním orgánům státní správy o aplikaci a fungování integrační politiky a dávat jí tak příležitost k reflexi těchto zkušeností z praxe při tvorbě nových integračních programů.²²

Od roku 2009 jsou na úrovni regionů zřizována Centra na podporu integrace cizinců ze třetích zemí. Centra plní funkci informačních středisek pro cizince a jsou nástrojem pro nastavení a realizaci integrační politiky v krajích. Zajišťují poradenství pro cizince, jazykové kurzy, integrační aktivity, spolupracují s nevládními organizacemi, průběžně monitorují situaci cizinců v dané lokalitě a vytváří také regionální poradní platformu pro integraci.

Kraje a obce také samostatně realizují řadu integračních opatření, která reagují přímo na problematické situace v oblasti integrace cizinců, se kterými se daná oblast setkává a potýká. Nejčastěji jsou to problémy spojené s nárůstem počtu cizinců v lokalitě

²² srov. *Výchova k toleranci a proti rasismu: [multikulturní výchova v praxi]*. Vyd. 2., aktualiz. Editor Tatjana Šišková. Praha: Portál, 2008, 273 s. ISBN 978-807-3671-822. s. 85-86

a s nebezpečím vzniku uzavřených komunit, které mohou vést až ke konfliktům mezi cizinci a místními obyvateli.²³

Kraje a obce mohou zřídit pozici koordinátora integrace cizinců, mohou se aktivně, nebo zprostředkovaně dotačně podílet na realizaci projektů zaměřených na integraci cizinců, nebo mohou v těchto aktivitách podporovat další nevládní aktéry či přímo samotné komunity cizinců.²⁴

3.3 Nestátní neziskové organizace

Mezi nestátní neziskové organizace řadíme organizace nezřizované státem a na státu nezávislé, které „se obvykle zřizují s určitým zájmem nebo v určitém zájmu, například pokud se pociťuje nějaká mezera ve vládě politice nebo v poskytování služeb“.²⁵ Představy o základních funkcích, které by měly neziskové organizace plnit, se liší dle jednotlivých autorů. Celkově je však můžeme shrnout do následujících sedmi oblastí.

Poskytování služeb je základní funkcí neziskových organizací. Služby by měly být poskytovány v oblastech, v nichž selhává trh i stát a měly by být pro všechny lidi dostupné. Jako typický příklad poskytování služeb můžeme uvést např. poskytování poradenství či realizaci specifických aktivit pro ohrožené děti a mládež.

Další funkce je *advokační*, která v sobě zahrnuje prosazování zájmů specifických skupin, např. matek samoživitelek, ohrožených dětí, migrantů. Neziskové organizace plnící tuto funkci usilují o prosazování politických či celospolečenských změn. Orientují se tedy na politické procesy nebo prosazují změny prostřednictvím osvěty a zapojením veřejnosti.²⁶

Expresivní funkce je širším konceptem funkce advokační. „Nezahrnuje totiž jen aktivity směřující k politické změně, ale také ty, které nabízejí prostředky k vyjádření kulturních, duchovních, profesních nebo politických hodnot, zájmů a názorů.“²⁷

Další, často zmiňovanou funkcí, je funkce *charitativní*. Spadají pod ní všechny aktivity, které nějakým způsobem přerozdělují zdroje ve směru od bohatších lidí k chudším.

²³ Integrace - Ministerstvo vnitra České republiky. Ministerstvo vnitra České republiky [online]. Praha, 2013, 25.3.2013 [cit. 2014-06-01]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx>

²⁴ srov. Výchova k toleranci a proti rasismu: [multikulturní výchova v praxi]. op. cit. s. 85-86

²⁵ srov. EVROPSKÁ KOMISE. Příručka o integraci: pro tvůrce politik a odborníky z praxe. Vyd.2. Lucemburk: Úřad pro úřední tisky Evropských společenství, 2007. ISBN 978-92-79-03323-0. s. 25

²⁶ srov. POSPÍŠIL, Miroslav. Neziskové organizace a jejich funkce v demokratické společnosti. Brno: Společnost pro studium neziskového sektoru, c2009, 32 s. ISBN 978-80-904150-3-4. s. 6

²⁷ srov. tamtéž

Filantropická funkce představuje zaměřenost činností na řešení problémů slabších či handicapovaných jedinců, která je vedena prostou láskou k člověku a snahou o dosažení vyšší kvality života jak pro jedince, tak pro celou společnost.

Průkopnictví v nových tématech, objevování nových metod a postupů při řešení problémů definuje *inovační* funkci neziskových organizací.

Funkce *budování komunity* bývá též považována za „integrační roli“ neziskových organizací. Vychází z předpokladu, že „aktivní účast občanů v práci místních organizací rozvíjí sociální interakci a přispívá k posilování důvěry a pocitu vzájemnosti, což vede k vytvoření živé, zdravé, fungující obce či komunity“.²⁸

Plnění všech výše zmíněných funkcí by kladlo na neziskové organizace poměrně velký nárok. Proto se každá organizace obvykle profiluje a na některé funkce se zaměřuje více než na jiné, čímž se odlišuje od ostatních.

3.3.1 Činnost nestátních neziskových organizací na poli integrace cizinců

Nestátní neziskové organizace působí v celé řadě oblastí, které se dotýkají integrace cizinců. Lze konstatovat, že se významně podílejí na naplňování hlavních bodů, které se pravidelně objevují v Koncepci integrace cizinců. Neziskové organizace zabývající se pomocí migrantům po dlouhou dobu de facto suplovaly absenci státem koordinované systémové podpory.

Mezi hlavní a standardní nabídku neziskových organizací působících na poli integrace cizinců spadá poskytování sociálních služeb, zejména odborného sociálního a právního poradenství, jejichž cílem je individuálně a komplexně pomáhat, poskytovat rady a zvyšovat informovanost migrantů o jejich právech a povinnostech. Častá je také organizace jazykového vzdělávání, realizace vzdělávacích a osvětových programů a dále zajišťování volnočasových aktivit pro děti a mládež a jejich rodiny.

Poměrně nově se v rámci neziskových organizací rozšiřuje i nabídka psychosociálního poradenství, které je nabízeno lidem v obtížné osobní nebo psychické situaci, kterou vyvolalo např. pronásledování v zemi původu, osamělost, možná negativní reakce ze strany českých občanů, kulturní či náboženské rozdíly, apod.

²⁸ srov. tamtéž, s.8

Neziskové organizace pracující s migranty se také čím dál častěji zabývají i tzv. advokační činností. Ovlivňují legislativu, která se dotýká migrační problematiky a života cizinců v České republice. Zástupci daných organizací vystupují v médiích, publikují odborné články, hájí práva migrantů v nejširší společnosti, lobují za lepší a vstřícnější nastavení podmínek pro jejich pobyt v naší zemi.

Můžeme tedy shrnout, že v popředí zájmu neziskových organizací pracujících s migranty stojí sedm základních oblastí, a sice sociální, právní a psychologické poradenství, vzdělávání, volnočasové aktivity, osvětová činnost a charitní práce, např. sbírka oblečení či peněz na migranty, kteří se nacházejí ve velice těžké životní situaci.²⁹

V současné době, se vznikem krajských integračních center, stojí neziskové organizace před výzvou, jak se v novém systému etablovat. „Zda kdo bude nebo zůstane provozovatelem center, kdo se uchytí jako dodavatel konkrétních služeb, a kdo se naopak vydá cestou doplňování služeb tam, kde je centra nepokrývají, nebo se vymezí jako otevřená alternativa jejich činnosti.“³⁰

Ať se již neziskové organizace rozhodnou pro jakoukoliv z výše zmíněných variant, měly by si zachovat svoji myšlenkovou nezávislost a možnost transparentně zviditelňovat téma integrace včetně jeho problematických oblastí.

„Vlády by měly uznat rozmanitou úlohu nevládních organizací, jako organizací zaměřených na obhajobu menšinových zájmů, jako poskytovatelů služeb, například tlumočení nebo poradenství, a jako zprostředkovatelů dialogu.“³¹ Dialog by měl být veden jak mezi migranty a majoritní společností, tak i na systémové úrovni.

²⁹ srov. GULOVÁ, Lenka et al. Sociální pedagogika a multikulturní výchova v otázkách. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 211 s. ISBN 978-802-1047-242. s. 118

³⁰ GÜNTHER, Vladislav, Kateřina OŠANCOVÁ a Kamila STRACHOŇOVÁ. Jak a proč být průvodcem cizince: příručka (nejen) pro dobrovolníky. 1. vyd. Praha: Centrum pro integraci cizinců, 2010. s. 38

³¹ srov. EVROPSKÁ KOMISE. Příručka o integraci: pro tvůrce politik a odborníky z praxe. (op. cit.) s. 27

4. Vzdělávání dětí cizinců

Vzdělávání dětí cizinců je vzhledem k vývoji migračních toků a stále vzrůstajícímu počtu cizinců v České republice velice aktuálním tématem. Letos oslavíme dvacáté páté výročí Sametové revoluce, která otevřela hranice České republiky a započala proměnu české společnosti z monokulturní na multikulturní.

S pozvolným nárůstem počtu cizinců v České republice se postupně začaly objevovat i první děti cizinců v základních a středních školách, které na to tehdy nebyly vůbec připraveny. „Znenadání (školy) stály před otázkou, jak vzdělávat žáky, jejichž mateřským jazykem není čeština a kteří mnohdy přestupují z velmi odlišného vzdělávacího systému.“³² Na tuto situaci nebyli připraveni ani pedagogové a přesto museli situaci vzdělávání žáků s jiným mateřským jazykem a pocházejících z odlišného kulturního prostředí zvládnout.

Přerod společnosti na společnost multikulturní s sebou tedy nese kromě řady dalších otázek i otázku pedagogickou, totiž do jaké míry lze dětem cizinců nabídnout vzdělání a výchovu v rozsahu a kvalitě, které by jim v souladu s lidskými právy zajistily jak zachování vlastní identity, tak i optimální integraci do školního prostředí a společnosti.³³

4.1 Legislativní rámec vzdělávání cizinců

Tato kapitola se bude věnovat právu na vzdělávání dětí cizinců a jeho zakotvení v platných právních předpisech České republiky. Ty vycházejí ze jména z Úmluvy o právech dítěte a Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, kde právo na vzdělání patří mezi práva základní. To znamená, že všechny státy by měly zajistit všem dětem přístup ke vzdělávání.

Mezi základní zásady ve vzdělávání dětí patří například rovnost vzdělávacích příležitostí pro všechny a odstranění překážek, které by tomu bránily, respektování vzdělávacích potřeb a schopností jednotlivců při vzdělávání, kvalita vzdělávacího procesu a možnost vzdělávat se po celou dobu života, a to v prostředí vzájemné úcty a respektu.

³² cit. Etnické komunity: v kulturní a sociální různosti. Vyd. 1. Editor Dana Bittnerová, Mirjam Moravcová. op. cit. s.143

³³ srov. KREMLIČKOVÁ, Marta a Marie NOVOTNÁ. Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele: setkání speciálněpedagogická, sociálněpedagogická a pedagogickodiagnostická. op. cit. s. 103

V průběhu vzdělávání dětí by také měly být ctěny principy názorové snášenlivosti, solidarity a měly by být vytvářeny postupy a opatření proti projevům netolerance či diskriminace.³⁴

4.1.1 Přístup ke vzdělávání

Vzdělávání cizinců v České republice je upraveno v §20 Školského zákona. Žákům plnícím povinnou školní docházku garantuje rovný přístup k základnímu vzdělávání, ke školnímu stravování a k zájmovému vzdělávání, které je poskytováno ve školském zařízení. Přístup k základnímu vzdělávání je dětem zákonem zaručen i v případech, kdy není možné prokázat legalitu jejich pobytu na území, což je v souladu s Úmluvou o právech dítěte, která zavazuje Českou republiku činit základní vzdělání povinným a bezplatně dostupným pro všechny.³⁵

Žákům, kteří plní povinnou školní docházku a jejichž rodina dlouhodobě pobývá na území České republiky, garantuje zákon ve spolupráci s krajskými úřady také bezplatnou přípravu k jejich začlenění do základního vzdělávání. Ta má zahrnovat zejména výuku českého jazyka. Krajský úřad by měl také zajišťovat přípravu pedagogických pracovníků, kteří budou toto vzdělávání uskutečňovat. V praxi tato opatření spíše nejsou realizována, je ale také otázkou, zda a jak o ně kdo žádá.

Přístup ke středoškolskému, vyššímu odbornému a vysokoškolskému vzdělání již mezinárodní dokumenty nezaručují, a tak je i ve Školském zákoně upraven odlišně. Studium na střední a vyšší odborné škole je podmíněné legálním pobytem cizince na území, který musí prokázat řediteli školy nejpozději v den nástupu ke studiu. Pro bezplatné vzdělávání je nezbytná znalost českého jazyka, na žádost je ale možné prominout přijímací zkoušku z češtiny, která by mohla zájemce o studium diskriminovat (například v neznalosti českých přísloví a rčení). Písemná zkouška se obvykle nahrazuje ústním pohovorem, který vede k ověření, zda je zájemce o studium schopen porozumět mluvené češtině a plynně česky reagovat. Pokud se na vyšších odborných školách platí školné, výše úhrady pro žáky cizince musí být stejná jako pro české občany.

³⁴ srov. ČIŽINSKÝ, Pavel et al. Cizinecké právo: práva a povinnosti cizinců a jejich rodinných příslušníků při vstupu a pobytu na území ČR, jejich zaměstnávání a podnikání, zdravotní pojištění a sociální zabezpečení, řízení a provozování vozidla, přístup ke vzdělání a studiu, rodinné soužití s cizinci, mezinárodní ochrana/azyl, státní občanství. Praha: Linde, 2012, 373 s. ISBN 978-807-2018-871. s. 243

³⁵ srov. tamtéž, s. 245

Vzdělávání na vysokých školách je upraveno Zákonem o vysokých školách. Pokud mají cizinci splněné středoškolské vzdělání a mohou studovat v češtině, mají stejná práva a povinnosti jako čeští studenti.

V oblasti předškolního, základního uměleckého, jazykového a zájmového vzdělávání je rovný přístup komplikovanější, záleží totiž na druhu pobytu, jaký v České republice daný cizinec má. Zákon v těchto případech rozlišuje mezi občany Evropské unie a jejich rodinnými příslušníky, kteří mají stejná práva jako čeští občané a mezi cizinci z tzv. třetích zemí, kteří musí prokázat legalitu svého pobytu a zároveň se zdržovat na území déle než 90 dnů.

4.1.2 Cizinci jako žáci se speciálními vzdělávacími potřebami

Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami je, podle §16 Školského zákona osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním.

Sociálním znevýhodněním se rozumí rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, nebo ohrožení sociálně patologickými jevy. Sociálně ohrožené jsou i děti s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou anebo také děti v postavení azylanta, osoby požívající doplňkové ochrany a účastníka řízení o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky.

Zákon dále upravuje, že děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na vzdělávání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem, na vytvoření nezbytných podmínek, které toto vzdělávání umožní, a na poradenskou pomoc školy a školského poradenského zařízení. Při hodnocení žáků se pak individuálně přihlíží k povaze znevýhodnění.

Podle vyhlášky o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných³⁶ se za žáka se sociálním znevýhodněním pro účely poskytování vyrovnávacích opatření považuje zejména žák z prostředí, kde se mu nedostává potřebné podpory k řádnému průběhu vzdělávání včetně spolupráce zákonných zástupců se školou, a žák znevýhodněný nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka, tedy jakýkoliv cizinec.

³⁶ srov. Vyhláška ministerstva školství č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných

Mezi vyrovnávací opatření při vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním dle této vyhlášky patří využívání pedagogických, popřípadě speciálně pedagogických metod a postupů, které odpovídají vzdělávacím potřebám žáků, poskytování individuální podpory v rámci výuky a přípravy na výuku, využívání poradenských služeb školy a školských poradenských zařízení, individuálního vzdělávacího plánu a služeb asistenta pedagoga. Škola tato opatření poskytuje na základě pedagogického posouzení vzdělávacích potřeb žáka, průběhu a výsledků jeho vzdělávání, popřípadě ve spolupráci se školským poradenským zařízením.

4.2 Obtíže dětí cizinců na školách a v mimoškolních zařízeních

Příchod do nové školy v nové zemi mezi nové děti je pro každé dítě obtížný. Proto je vhodné, aby se školy na příchod nového dítěte-cizince dobře připravily a co nejvíce mu tak usnadnily prvotní přijetí do školy a do kolektivu dětí.

Je dobré si uvědomit, z jakého prostředí dítě přichází, a pokud je to možné, získat informace, zda vůbec či jak dlouho dítě chodilo v zemi svého původu do školy a jaký tam byl vzdělávací systém, případně organizace samotného vyučovacího dne.³⁷

Je třeba mít také na paměti, že dítě před migrací a během migrace do České republiky mohlo zažít řadu stresujících situací. Mnohé děti se svými rodiči utíkají z válečných konfliktů, před svými pronásledovateli, přichází z odlišného kulturního a náboženského prostředí. Opouští svůj domov, svoji rodinu, své přátele, vše, co je jim známe a co jim v jejich životech doposud dávalo nějaký smysl a jistotu. Existují samozřejmě ale i rodiny, které si Českou republiku vybraly za svoji cílovou zemi migrace, na odchod ze své země se dlouho a promyšleně připravovaly a jejichž děti mohou tuto cestu do neznáma vnímat jako nové dobrodružství a těší se, co na ně zde všechno čeká. Proto je důležité věnovat všem těmto dětem vždy dostatek pozornosti a individuálního přístupu.

4.2.1 Zařazení dítěte cizince do ročníku

³⁷ RADOSTNÝ, Lukáš. Bariéry cizinců na české škole. META - SPOLEČNOST PRO PŘÍLEŽITOSTI MLADÝCH MIGRANTŮ. Inkluzivní škola [online]. 2013 [cit. 2014-06-03]. Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/migrace/bariery-cizincu-na-ceske-skole>

Jedním z prvních rozhodnutí, které musí škola, jež přijímá ke studiu nového žáka-cizince, udělat, je jeho správné zařazení do ročníku. V České republice k tomuto kroku zatím chybí závazný standardizovaný metodický postup a velká míra diskrece je stále ponechána ředitelům škol. V České republice tak častěji než v ostatních zemích Evropy³⁸ dochází k začleňování žáků cizinců do nižších ročníků, než kam by věkově spadali. Nejsou tak respektována jejich vývojová specifika, což se následně může negativně promítnout i do jejich motivace ke studiu. Znamé jsou i případy, kdy žáci cizinci nemohou dokončit základní školu, neboť jsou zařazeni o mnoho tříd níže a dosáhnou věku sedmnácti let dříve, než postoupí do deváté třídy.

Zařazení do nižšího ročníku, než kam dítě cizinců věkově spadá, bývá obvykle řediteli škol vysvětleno tak, že dítě doposud neumí český jazyk a bude mít možnost rychleji se jej naučit na již probraném učivu. Vzhledem k věku dítěte však dochází logicky k nedostatku jeho motivace ve třídě pracovat a začleňovat se do třídního kolektivu.

4.2.2 Jazyková bariéra

Neznalost českého jazyka můžeme označit za jednu z největších bariér při adaptaci dětí cizinců na nové instituce a kolektivy dětí. Neznalost českého jazyka (či odlišný mateřský jazyk) velice komplikují jak zvládnání školního učiva, tak i běžnou každodenní komunikaci.³⁹

Děti cizinců, které neovládají český jazyk, se tak mnohem hůře orientují v jakékoliv situaci, nerozumí, co jim kdo sděluje, neví, jak vhodně reagovat, což je vyčleňuje z dětského kolektivu. Neporozumění se spolužáky či vrstevníky obecně často přináší negativní emoce, např. strach či velkou nejistotu.⁴⁰

Jazyková bariéra někdy může vést až k tzv. tichému období, kdy dítě několik týdnů či měsíců vůbec nekomunikuje nebo komunikuje jen s těmi jedinci, ke kterým má velkou důvěru. Děti cizinců se kvůli neznalosti jazyka mohou setkávat s posměchem, s nepochopením, s lidmi, kteří nejsou ochotni vyvinout dostatek úsilí, aby se s nimi domluvili.

V literatuře se můžeme setkat i s pojmem percepční obrana, která představuje určitý obranný mechanismus dítěte. Dítě nechce vnímat signály, kterým nerozumí a které jsou tím

³⁸ zde vycházím z informací získaných v roce 2013 na studijní pobytu „School Inclusion for Migrant Children: a Networking Approach“ v Miláně, realizované přes Národní agenturu pro evropské vzdělávací programy

³⁹ RADOSTNÝ, Lukáš. Bariéry cizinců na české škole. META - SPOLEČNOST PRO PŘÍLEŽITOSTI MLADÝCH MIGRANTŮ. (op. cit)

⁴⁰ srov. VÁGNEROVÁ, Marie. Školní poradenská psychologie pro pedagogy. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 430 s. ISBN 80-246-1074-4. (s.287-325)

pádem pro něj ohrožující a přinášejí negativní emoce. Dítě tedy „nevidí, neslyší“, což můžeme chápat i jako zvláštní formu vyhybání se tzv. kognitivní disonanci.⁴¹

Doba, za kterou se děti cizinci naučí český jazyk, je individuální a závisí na mnoha faktorech. Jedním z nich je například jazyková příbuznost. Rychleji se učí česky děti pocházející ze slovanského jazykového prostředí, než např. Mongolové či Arabové. Rychlost učení závisí i na věku, ve kterém děti do nového jazykového prostředí přijdou. Praxe ukazuje, že jazyk se učí rychleji dětí v mladším školním věku než pubescenti či adolescenti. Závisí ale také na individuálním nadání pro učení se cizím jazykům, na rodinném prostředí, apod.

Běžné komunikační úrovně dosáhnou děti většinou do dvou let od příjezdu, ovládnout však plně odbornou terminologii trvá někdy až sedm let. Děti cizinců obvykle nejsou ve školách první pololetí klasifikovány, nicméně neznalost českého jazyka či jeho gramatických pravidel je následně může diskriminovat i v průběhu přijímacího řízení na střední školy, které přijímají žáky na základě studijního průměru z osmého a devátého ročníku.

Problémy může způsobit i neznalost vhodných komunikačních vzorců či jazyková necitlivost. Pro děti cizinců bývá někdy obtížné rozlišovat, komu vykat a komu tykat, jakým způsobem by měly koho oslovit, apod., což může být kulturně podmíněno. Jejich projevy jsou pak někdy považovány za neadekvátní či arogantní. V těchto situacích pak mohou pomoci tlumočníci, kteří vysvětlí, co přesně má dítě na mysli.

Nedorozumění může pramenit i z odlišné neverbální komunikace. „Každá společnost dává konkrétním neverbálním projevům určitý smysl a takto je také interpretuje. Proto může mít takový projev jiný význam pro příslušníky majoritní společnosti než pro cizince, který jej chápe tak, jak je v jeho kultuře zvykem, způsobem neodpovídajícím standardu nové společnosti.“⁴²

Jak již bylo řečeno výše, jazyková bariéra je jedním z největších problémů, se kterými se při zapojování dětí setkáváme. Ke každému dítěti je nutné přistupovat individuálně a snažit se najít nejvhodnější formu podpory. Školy v této oblasti mohou nabídnout například intenzivní jazykovou podporu, formou volitelného předmětu čeština jako cizí jazyk nebo přímo kurzy češtiny pro nově příchozí děti cizince. Variantou jistě může být i individualizace skupinami uvnitř jedné třídy, pokud je tam žáků cizinců více.

⁴¹ srov. MORGENSTERNOVÁ, Monika a Lenka ŠULOVÁ. Interkulturní psychologie: rozvoj interkulturní senzitivity. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007, 218 s. ISBN 978-802-4613-611. (s. 84)

⁴² cit. VÁGNEROVÁ, Marie. Školní poradenská psychologie pro pedagogy. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 430 s. ISBN 80-246-1074-4. (s. 291)

Velkou pomocí mohou v této oblasti být i asistenti pedagoga, kteří mluví stejným jazykem jako děti cizinců. Jedná se o systémově náročné řešení, které se však obvykle v případech začleňování vícera dětí cizinců naráz vyplácí.⁴³

4.2.3 Informační deficit

Další bariérou, se kterou se nově příchozí cizinci často setkávají, je nedostatek informací. Cizinci se musí nějakým způsobem zorientovat v nových podmínkách a pochopit fungování nové společnosti a jejího systémového nastavení.

S informační bariérou se tak setkáváme jak ve školách, kde dětem cizinců ani jejich rodičům není leckdy jasné, jak škola funguje, jaká jsou základní pravidla, která musí žáci dodržovat, jaké mají povinnosti a práva. Cizinci přicházející z odlišného prostředí se samozřejmě neorientují ani v školském systému a neznají příslušné zákony.

Podobně je to i v mimoškolní činnosti, do které se děti cizinců zprvu spíše nezapojují, a to hned z několika důvodů. Rodiče těchto dětí nemají s mimoškolní činností ze země svého původu žádnou zkušenost, chybí jim informace o systému mimoškolního vzdělávání, neorientují se v nabídce, nemají dostatek financí, bojí se kontaktu s novou institucí, apod. Mimoškolní zařízení se někdy naopak obávají jazykové bariéry a nevědí, jakým způsobem řešit s rodinami vzniklé problematické situace.

Z tohoto hlediska je předávání základních informací o právech a povinnostech, možnostech, institucích a organizacích zcela zásadní.

Školy v této oblasti mohou pomoci distribucí informačních letáčků, které budou přeloženy do různých jazykových mutací a přinesou tak dětem cizinců a jejich rodinám základní informace, které pro prvotní orientaci v systému potřebují.

Při odstraňování informačního deficitu je účinné, pokud se alespoň na první kontakty podaří zajistit tlumočníka, který vše žákovi a popřípadě i jeho rodičům přetlumočí do rodného jazyka.

Děti cizinců bývají velice oceňováni i průvodci z řad jejich vrstevníků, kteří nad nimi v prvních měsících drží jakýsi patronát a pomáhají jim s orientací v novém prostředí.

⁴³ srov. RADOSTNÝ, Lukáš. Bariéry cizinců na české škole. META - SPOLEČNOST PRO PŘÍLEŽITOSTI MLADÝCH MIGRANTŮ. (op. cit.)

4.2.4 Sociokulturní odlišnost

Každý národ, každá kultura, každé náboženství se vyznačuje svými zvyklostmi, vzorci chování, tradicemi, normami a hodnotami. Jedinec, který vyrůstá v určité společnosti, od ní získává specifické sociální zkušenosti, které mu slouží jako orientační základna a které přináší pocity jistoty a bezpečí. Člověk ví, jak se má chovat, umí vhodně komunikovat, zná hodnoty dané společnosti, zvládl svoje role a zná role ostatních, ví tedy, co může od koho očekávat. Sociokulturní zkušenost ovlivňuje způsoby chování, podmiňuje rozvoj iniciativy a nezávislosti, ovlivňuje míru konformity k autoritám, postoj ke vzdělávání, apod.⁴⁴

Sociokulturní zkušenost se tak stává součástí identity jedince. Setkání s jinou populací v nové zemi pak může tuto zkušenost zpochybnit, způsobit potíže, či dokonce vést k dezorientaci. Záleží samozřejmě na míře kulturní senzitivity a schopnosti adaptovat se a „cítit se při tom psychicky dobře a relativně v bezpečí. Cizí prostředí bychom neměli vnímat jako ohrožující naši integritu, ale naopak jako něco, co nás může v našem osobnostním rozvoji posunout.“⁴⁵

Na změnu kultury reaguje každý jedinec individuálně, podle svých zkušeností, míry kulturní senzitivity, i podle svého osobnostního nastavení. Existují čtyři osobnostní typy, které popisují vztahování se k vlastní a nové kultuře. Jedná se o typ asimilační, kontrastní, hraniční a syntézní.⁴⁶

Asimilační typ je ochotný vzdát se velice brzy vlastní kultury a všeho, co k ní patří a snadno přijímá hodnoty kultury nové. Časem tak zcela ztrácí svoji původní kulturní identitu. *Kontrastní typ* silně cítí a prožívá rozdíly mezi svojí původní a novou kulturou. Jakékoliv odlišnosti v nové kultuře spíše odmítá a udržuje si kulturu svojí, včetně jejích hodnot a zvyklostí.

Hraniční typ vnímá přínosnost obou kultur. Cení si své původní a k té nové se vztahuje otevřeně, jako k možnosti obohacení. Rizikem zde zůstává, že se ve výsledku nemusí ani s jednou kulturou plně identifikovat.

Syntézní typ je pak v Bochnerově pojetí jakýmsi ideálem, kosmopolitou, který obě kultury smísí a integruje do své osobnosti.

⁴⁴ srov. VÁGNEROVÁ, Marie. Školní poradenská psychologie pro pedagogy. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 430 s. ISBN 80-246-1074-4. (s. 289)

⁴⁵ MORGENSTERNOVÁ, Monika a Lenka ŠULOVÁ. Interkulturní psychologie: rozvoj interkulturní senzitivity. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007, 218 s. ISBN 978-802-4613-611. (s. 84)

⁴⁶ BOCHNER, Stephen a Lenka ŠULOVÁ. Cultures in contact: studies in cross-cultural interaction. 1st ed. New York: Pergamon Press, 1982, xiv, 232 p. ISBN 00-802-8919-3.

Děti se do nové společnosti integrují obvykle rychleji a snadněji než jejich rodiče. Rychleji a lépe se naučí jazyk, nestydí se jej používat, ačkoliv jejich znalost ještě není dokonalá. Hodně času tráví ve škole a s vrstevníky, takže si snáz osvojují i požadované vzorce chování.

V rodinách cizinců často dochází k tomu, že se dítě stane především díky znalosti jazyka jakýmsi prostředníkem, tlumočníkem mezi rodiči a řadou dalších institucí. Rychlejší začlenění dítěte může způsobit také změnu jeho sebepojetí, která se promítne i do změny vztahu s rodiči. Děti cizinci si tak někdy utváří dvojí sociální identitu – jednu pro své rodinné prostředí, druhou pro školu a své kamarády.

Rodiče dětí cizinců, které rychle přejímají normy a zvyklosti nové společnosti, se někdy cítí touto změnou ohroženi a integraci dítěte spíše brání tlakem na rigidní dodržování norem a zvyklostí z jejich původní země a kultury.⁴⁷

4.2.5 Akulturační stres

Akulturační stres, někdy též označovaný za kulturní šok, představuje zátěž, se kterou se jedinec vyrovnává při střetu s novou kulturou. Probíhá v tělesné i psychické rovině, individuálně i skupinově. Vyvolává jej souhrn pocitů z množství nových podnětů, reakcí, situací.

Akulturační stres vyvolává dlouhodobější pobyt v cizí zemi či dlouhodobější kontakt s jinou kulturou. Projevuje se individuálně v různé míře a délce. Pro každého jedince však představuje poměrně obtížnou životní situaci, ve které je třeba vyrovnávat se s řadou odlišností, například hodnotových, stravovacích, jazykových, klimatických, rolových, apod. Intenzita a délka prožívání akulturačního stresu závisí také na blízkosti či vzdálenosti kultur, na životních zkušenostech a schopnostech. Častým doprovodným jevem akulturačního stresu, zejména u nedobrovolných pobytů např. v případě uprchlíků, bývají i psychosomatické obtíže.

Průběh akulturačního stresu bývá znázorňován křivkou písmene „U“ a obvykle se člení do 4 základních fází. První fáze bývá označována za líbánky a spadá do období prvních týdnů či měsíců po příjezdu. Pro tuto fázi je charakteristické prvotní nadšení a touha objevovat nové.

⁴⁷ srov. VÁGNEROVÁ, Marie. Školní poradenská psychologie pro pedagogy. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 430 s. ISBN 80-246-1074-4. (s. 296)

Ve druhé fázi dochází ke konfliktu či šoku, jehož projevy mohou být opět různorodé a vychází z individuality jedince. Můžeme se setkat se strachem, agresí, dezorientovaností, depresi, pocitem izolace pramenícím ze ztráty přátel a rodiny, u dětí může dojít až k vývojové regresi, zmíněné již byly psychosomatické obtíže. Charakteristická pro toto období je jistá míra frustrace, pramenící z nemožnosti dosahovat svých potřeb a z pocitu ztráty kontroly.

V třetí fázi dochází ke krizi, která dává možnost pro uskutečnění změny a pro postupné přizpůsobování se novým podmínkám.

Křivku písmene „U“ pak dokončuje fáze čtvrtá, která v ideálním případě představuje adaptaci jedince a přijetí nové kultury.

Akulturačním stresem prochází také děti cizinců, často je u nich spojen s nechutí chodit do školy, psychosomatickými problémy a celkovou uzavřeností dítěte. Děti v období, kdy prožívají akulturační stres, potřebují zažívat pocity přijetí a bezpečí, které hledají především u svých rodičů či v přátelském prostředí, které jim to umožní.

4.2.6 Sociální kontakty

Cizinci migrací obvykle ztratí téměř všechny dosavadní sociální kontakty. V zemi původu zanechávají svoji širokou rodinu i své přátele a známé. Vytvořit si novou sociální síť a vazby s majoritní společností v nové zemi bývá zprvu náročné, a to i kvůli neznalosti jazyka. Nechtěná izolace je jistě stresem a frustrací a záleží na každém jedinci, jakým způsobem se s ní vyrovná. Někteří cizinci se setkají u majoritní společnosti s odmítnutím či s nějakou negativní zkušeností a rozhodnou se dále se stýkat jen se členy své minority. Tento jev může být velmi nebezpečný, jak pro samotné cizince, tak pro majoritní společnost, neboť může vést až k sociální exkluzi těchto lidí.

Sociální kontakty s lidmi z vlastní komunity představují pro lidi jisté bezpečí a také možnost, jak si v cizí zemi udržovat svůj jazyk, zvyky a tradice. Pokud však zcela chybí jakákoliv vazby na majoritní společnost, může to být ohrožující, zejména z důvodu nedostatku informací, jak je popsáno již výše v kapitole informační deficit a z důvodu nepropojenosti s českými institucemi, úřady a také organizacemi, které by jim v počátcích jejich adaptace mohly nabídnout podporu a pomoc.

Je častým jevem, že se při jakýchkoliv potížích cizinci obrací na své krajany, kteří zde žijí déle a alespoň částečně ovládají český jazyk a poskytují jim jakousi záruku zdroje pravdivých informací. „Problém spočívá zejména v tom, že v rámci těchto sociálních sítí migrantských komunit dochází ke sdílení značného množství mylných, zavádějících či neúplných informací, které se neustále reprodukují a následně ovlivňují rozhodování daných jedinců. V praxi to pak vede ke vzniku řady problematických situací.“⁴⁸

Vzájemné vazby a kontakty mezi minoritami a majoritní společností jsou základním předpokladem dobře fungující multikulturní společnosti. Školské instituce mají v této oblasti velký prostor pro vytváření vhodných neformálních příležitostí pro setkávání se. Osobní zkušenost pak také může vést k odbourávání předsudků, lepšímu vzájemnému porozumění a respektu.

Je známo, že předsudky se mění poměrně těžko, neboť jsou odolné a stabilní. Pokud je však podporována a deklarována rovnoprávnost ve vztazích mezi členy majoritní a menšinové společnosti, je podporován kontakt mezi skupinami a jsou vytvářeny příležitosti k osobnímu kontaktu, může dojít k jejich přehodnocení.

Vzájemný respekt pak vyjadřuje schopnost přijmout odlišné názory, odlišné chování, odlišné tradice a potřeby takové jaké jsou, bez negativního hodnocení.

4.3 Neformální vzdělávací aktivity

Neformální vzdělávací aktivity považují ve vzdělávání dětí cizinců za velice důležité. Vedoucí těchto aktivit mají totiž hodně příležitostí pro respektování a rozvíjení individuality každého dítěte, mají dostatek času i prostoru věnovat se jeho zájmům, dále rozvíjet jeho schopnosti a vhodnými způsoby reagovat na jeho aktuální potřeby.

Veškeré učení probíhá komplementárně v rámci formálního, neformálního a informálního vzdělávání.

Formální vzdělávání probíhá ve školách nebo v jiných akreditovaných vzdělávacích zařízeních. Je děleno na určité stupně, mezi kterými umožňuje za předpokladu získání potřebného dokladu či vysvědčení plynulou návaznost. Má jasně definované funkce, cíle,

⁴⁸ cit. RADOSTNÝ, Lukáš. „Začleňování cizinců do českého vzdělávacího systému.“ *In Etnické komunity: v kulturní a sociální různosti*. Vyd. 1. Editor Dana Bittnerová, Mirjam Moravcová. Praha: FHS UK, 2010, 314 s. Agora (Univerzita Karlova), sv. 5. ISBN 978-808-7398-081. (s. 141-150)

obsahy, metody, prostředky, způsoby hodnocení. Výsledkem formálního vzdělávání je dosažený stupeň vzdělání, například základní, střední, vysokoškolské.

Neformální vzdělávání představuje cílené, organizované a strukturované aktivity, které však probíhají mimo rámec formálního vyučování. Zaměřují se na předem definované věkové či sociální skupiny, mohou, ale také nemusí být zakončeny udělením formálního dokladu. Důležitými aspekty v neformálním vzdělávání jsou principy demokracie, participace a dobrovolnosti.

Informální vzdělávání v sobě zahrnuje jak učení cílené, tak i učení zcela nahodilé, nesystematické a institucionálně nekoordinované. Probíhá v běžných životních situacích a jeho cíle jsou vedeny individuálními potřebami sebezvoje. Probíhá v rodině, v rámci vrstevnické skupiny, při sledování médií, ve volném čase, apod.

Z charakteru neformálních vzdělávacích aktivit vyplývají některé specifické požadavky, podle kterých můžeme následně hodnotit kvalitu výchovného působení.

Jedná se například o požadavek na sociálně-pedagogické ovlivňování volného času. Děti by měly být citlivě vedeny ke smysluplné náplni volného času. Napomoci jim k tomu může nabídka činností, vhodného prostředí, motivace k zájmové činnosti. Zároveň by tyto aktivity měly probíhat v interakci s vrstevníky a přáteli a měly by být bezpečným prostředím, ve kterém má každé dítě své místo a cítí se přijato.

Dalším požadavkem je dobrovolnost spojená s aktivitou. To klade velké nároky na vedoucího aktivit, který musí vytvořit vhodné podmínky a umět účinně motivovat tak, aby děti nabízený program přijímaly dobrovolně. Zároveň je důležité, aby děti aktivně participovaly na přípravách, realizacích i evaluacích aktivit.

Velice důležitým požadavkem je možnost seberealizace. Aktivity by měly být strukturovány takovým způsobem, aby každý jedinec mohl rozvíjet své specifické vloh a schopnosti a zažívat tak úspěch. Tento aspekt je velice důležitý hlavně pro děti, které nejsou nebo nemohou být úspěšné ve školním prostředí. Zažívání úspěchu v mimoškolní činnosti tak může mít kompenzační funkci pro zdravý duševní vývoj.

Školní věk je v rámci Eriksonovy teorie psychosociálního vývoje osobnosti definován jako fáze snaživosti, kdy každé dítě usiluje o dobrý výkon a snaží se vyhnout neúspěchu a z něho vyplývajícím pocitům méněcennosti. Dítě se učí používat různé nástroje a prostředky, učí se dělat věci po boku ostatních a zároveň společně s nimi. Vztah k sobě si

dítě vytváří na základě hodnocení, které vyplývá z výkonu, ale i na základě akceptace jinými lidmi.⁴⁹

Neformální vzdělávací aktivity by také měly být pro děti dostatečně poutavé a přitažlivé co do obsahu, metod i forem práce a měly by respektovat individuální zájmy a potřeby, rozvíjet je a prohlubovat.

Požadavek citlivosti a citovosti směřuje opět k pozici vedoucího těchto aktivit, kdy je třeba si uvědomit, že nepůsobí pouze na rozumovou složku dětí, ale i, a možná zejména, na jejich emocionalitu. Mimoškolní aktivity by pak dětem měly přinášet především kladné emocionální zážitky.

Další požadavky již směřují spíše k zřizovatelům a organizátorům akcí. Jedním z takových je například požadavek efektivity, který apeluje na dosahování správných cílů správnými prostředky a směřuje tedy k hospodárnosti realizovaných aktivit.

Velice důležitý je i požadavek na kvalitu a pravidelnou evaluaci nabízených aktivit. Každý realizátor by se měl pravidelně zamýšlet nad nastavením svých cílů, nad tím, zda a jak se jich daří dosahovat a jaké přináší výsledky. Vnitřní evaluace provádí sami pracovníci jako nástroj zvyšování kvality nabízených aktivit, vnější pak provádí nadřízené orgány, zřizovatel nebo také účastníci akcí.⁵⁰

4.3.1 Role sociálního pedagoga

Jak je vidět z výše zmíněného výčtu požadavků, činnost vedoucího těchto neformálních vzdělávacích aktivit je velice široká a pestrá. Zároveň vyžaduje velkou míru kreativity, neboť situace, ke kterým během realizace takovýchto aktivit dochází, jsou často nové, původní.

Sociální pedagog tak bývá často charakterizován jako „specializovaný odborník, který je vybaven teoreticky, prakticky a koncepčně pro záměrné působení na osoby a sociální skupiny především tam, kde se životní způsob a praxe těchto jednotlivců či sociálních skupin

⁴⁹ srov. VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560. (s.45)

⁵⁰ srov. HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7.

vyznačuje destruktivním či nekreativním způsobem uspokojování potřeb a utváření vlastní identity.“⁵¹

Základní činnost sociálního pedagoga, který organizuje výchovný proces, se odehrává ve dvou hlavních rovinách. První z nich je oblast integrační, ve které se zaměřuje na podporu dětí a mládeže, které potřebují odbornou pomoc. Může se jednat o děti, které jsou ohrožené sociálním vyloučením, které mají psychosociální potíže, apod.

Druhou rovinou je oblast rozvojová, která se zaměřuje na individuální rozvoj a růst osobnosti v intencích zdravého životního stylu a smysluplného naplňování volného času.

Tyto základní činnosti mohou být naplňovány výchovným působením sociálního pedagoga během realizace aktivit, ale k jejich dosažení může přispět i poradenská činnost, která vychází z diagnostiky a sociální analýzy problému či obtížné životní situace a na které sociální pedagog obvykle musí spolupracovat s dalšími odborníky, sociálními pracovníky, pedagogy i rodiči dítěte.

Během realizace aktivit se vytváří mezi pedagogem a dítětem partnerský vztah a je velice důležité, aby pedagog dokázal přijmout dítě takové, jaké skutečně je, se všemi jeho přednostmi i nedostatky. „Teprve pak mohou být naplněny všechny představy o komplexním přístupu sociální pedagogiky a o respektu k individualitě vychovávaného, aby se dařilo ho aktivizovat a vést ke svépomoci.“⁵²

Z výše uvedených nároků vyplývá, že sociální pedagog musí mít dobrý vědomostní profil, dovednosti zejména v oblasti komunikace, diagnostiky a užití sociálně-pedagogických metod a být dobře osobnostně vybaven, a to citlivou vnímavostí, vyrovnaností, stabilitou, sebekontrolou, trpělivostí, apod.

4.3.2 Znaky dobrého programu práce s dětmi a mládeží

Znaky dobrého programu práce s dětmi a mládeží, tak jak je vymezuje International Youth Foundation⁵³, můžeme rozdělit do dvou oblastí, a to do oblasti forem a metod práce s dětmi a mládeží a do oblasti výsledků či efektů, které tato práce přináší.

⁵¹ cit. KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-807-3673-833. (s. 198)

⁵² KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky op. cit. (s. 201)

⁵³ srov. International Youth Foundation. International Youth Foundation [online]. 2014 [cit. 2014-06-08]. Dostupné z: <http://www.iyfn.org/>

Základním dobrým znakem je respektování potřeb dětí a mládeže. Tento znak se v konkrétních programech a aktivitách může projevit například zohledněním věku, zájmů či kulturních specifik dětí. Respekt můžeme vyjádřit i umožněním participace na plánování, realizaci a hodnocení aktivit. Základním předpokladem je pak rozvíjení dovedností, dobrých charakterových vlastností, sebedůvěry, a to vše v neodsuzujícím přátelském prostředí.

U aktivit připravovaných pro děti a mládež se také oceňuje spolupráce s rodiči dětí, případně i se širší rodinou, kteří by měli mít alespoň občasnou příležitost se do programů zapojit. Vítané je i zapojení obce či městské části a samozřejmě i spolupráce s dalšími organizátory programů pro děti a mládež.

Dalším pozitivně hodnoceným znakem je zaručení kontinuity a dlouhodobosti programů, kde se jedná jednak o systém získávání finančních prostředků, ale také o odborný růst pracovníků a o sledování kvality programů a jejich pravidelnou evaluaci.

Výsledky dobrého programu práce s dětmi a mládeží můžeme sledovat na základě kvantitativních či kvalitativních ukazatelů.

Do kvantitativního ukazatele spadá počet zapojených dětí a mládeže, což je z mého pohledu ukazatel sporný, který může být ovlivněn řadou proměnných a nemusí vždy odrážet kvalitu práce.

Kvalitativní kritéria pak reflektují, nakolik programy naplňují potřeby dětí a mládeže a nakolik přispívají k dosahování pozitivních změn v jejich životech.

5. Vzdělávací aktivity nestátních neziskových organizací

Činnost nestátních neziskových organizací působících na poli integrace je stručně popsána již výše. Tato kapitola se zaměří přímo na aktivity, které neziskové organizace realizují a které jsou nějakým způsobem nápomocné dětem a mládeži cizinců při jejich začleňování do české společnosti.

Kapitola si neklade nárok na úplnost a nechce být ani přehledem všech neziskových organizací pracujících s migranty a jejich projektů či aktivit. Cílem je, v návaznosti na předcházející kapitolu, představit spektrum nabízených činností, kterými mohou neziskové organizace přispívat k dobrému začlenění dětí cizinců, a to jak ve školním, tak i mimoškolním prostředí. Některé činnosti jsou zaměřeny pouze na děti cizinců, některé na celé rodiny, jiné se zaměřují i na spolupráci s pedagogy a dalšími institucemi.

5.1 Aktivity nestátních neziskových organizací probíhající ve školách

Formální vzdělávání dětí cizinců je v České republice stále ještě spíše neukotveným fenoménem. Chybí jasně definované koncepce a strategie, které by usnadňovaly proces podpory žáků cizinců ve výuce, značně limitovaná je i materiální a metodická podpora. Chybí také kvalitní výukové materiály, či např. jasné osnovy předmětu čeština jako druhý jazyk. Nedostatečná je i nabídka dalšího vzdělávání v oblasti začleňování dětí cizinců pro učitele. Školy se také potýkají s velkými kulturními a jazykovými odlišnostmi svých žáků a nedostatečnou nabídkou služeb tlumočnicků či interkulturních pracovníků.

Nestátní neziskové organizace pracující s migranty se na tyto potřeby žáků cizinců, jejich učitelů a škol obecně snaží flexibilně reagovat nabídkou svých aktivit.

5.1.1 Vzdělávání a metodická podpora pro školy a pedagogy

Poradenství a metodická podpora v oblasti vzdělávání žáků cizinců je jednou ze vzdělávacích aktivit, kterou některé organizace, např. META, Organizace pro pomoc uprchlíkům, či Poradna pro integraci, nabízejí školám a pedagogům. Hlavním cílem těchto vzdělávacích aktivit je seznamovat pedagogy a školy s různými aspekty vzdělávání dětí cizinců, a to jak na úrovni školy, tak i na úrovni třídní výuky.

Organizace nabízejí metodickou podporu např. v oblastech přijímání nových žáků cizinců, rozhodování o zařazení do ročníku, přípravy školy i třídního kolektivu na příchod nového žáka cizince. Aktivitu některých neziskových organizací zahrnují i podporu při diagnostikování vzdělávacích potřeb těchto žáků a při tvorbě či revizi individuálních vzdělávacích plánů. Metodická podpora je nabízena i v oblasti výuky češtiny jako cizího jazyka, včetně získávání finančních zdrojů na tyto kurzy.

Tento typ poradenství je poskytován buď individuálně jednotlivým učitelům na základě jejich specifických potřeb, nebo formou vzdělávacích seminářů pro pedagogy.

5.1.2 Asistenti pedagoga

Organizace META se také aktivně zabývá podporou zřizování pozice asistenta pedagoga na školách. Hledá způsoby, jak této pozice co nejlépe využít jako podpůrného opatření při práci s žáky cizinci.

Pokud je na jedné škole více žáků cizinců, kteří kvůli jazykové bariéře nezvládají školní učivo, může ředitel školy vytvořit pozici asistenta pedagoga. Jeho hlavním úkolem je ve spolupráci s ostatními pedagogy pomáhat při integraci dětí cizinců s odlišnou kulturní a jazykovou zkušeností do výuky i do školního prostředí.⁵⁴

META organizovala pro cizince vzdělávací rekvalifikační kurz asistent pedagoga, s následnou možností pracovního uplatnění na pražských školách a dále se snaží na asistenty pedagogů shánět další finanční prostředky.

Školám pak META nabízí poradenství při sestavování žádosti o asistenta pedagoga a při nastavování forem spolupráce mezi učiteli a asistentem tak, aby vedla k inkluzi žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, včetně žáků cizinců.

Asistenti mohou pomáhat přímo ve výuce, kdy doplňují činnost učitele, dovysvětlují žákům, čemu neporozuměli, pomáhají jim zorientovat se ve výuce a probírané látce, případně připravují i speciální pracovní listy.

⁵⁴ srov. Asistent pedagoga. META - SPOLEČNOST PRO PŘÍLEŽITOSTI MLADÝCH MIGRANTŮ. Inkluzivní škola [online]. Praha, 2013 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/asistent-pedagoga>

Druhou variantou je asistence odděleně od výuky, kdy asistent vyučuje žáka individuálně, separátně od třídního kolektivu. V tomto případě se jedná o přípravu na probíranou látku ve třídě.⁵⁵

Více doporučovaná je první varianta, neboť dítě, které je začleněné do třídního kolektivu má více příležitostí k rozvoji sociálních kontaktů, jazykových kompetencí i motivace pro další vyučování.

Spolupráce s asistenty pedagoga se při začleňování dětí cizinců do školního prostředí jeví jako velice efektivní a samotnými cizinci je často pozitivně hodnocena.

5.1.3 Publikace zaměřené na vzdělávání žáků cizinců

Některé organizace se zabývají i vydáváním publikací, které přináší pedagogům a školám užitečné informace o začleňování dětí cizinců do školního prostředí. Jedná se často o podpůrné publikace, které jsou inspirovány praktickými zkušenostmi, a které přináší řadu metodických doporučení.

V této oblasti je opět velice aktivní META, můžeme zde zmínit jak její informační portál inkluzivní škola, tak i tištěné publikace, např. Metodika práce s žáky s odlišným mateřským jazykem. Velice užitečná je pro pedagogy také kniha Jaká je škola u mě doma, která představuje formou rozhovorů s dětmi cizinci vzdělávací systémy v různých zemích světa. Některé organizace, např. Most pro vydávají i učební materiály k výuce češtiny pro děti cizince.

Častou pomocí neziskových organizací je také zajištění překladů základních informací o podobě výuky, školního řádu, apod. Existují i slovníčky, které překládají základní termíny vybraných předmětů do řady světových jazyků. Tyto brožurky velice pomáhají nově příchozím rodinám a dětem při základní orientaci v českém školním systému.

⁵⁵ HLAVNIČKOVÁ, Petra. Nejste na to sami!: Asistent pedagoga pro žáky s odlišným mateřským jazykem v českých školách. Inkluzivní škola [online]. 2011, 1., s. 9, červen 2013 [cit. 2014-06-02]. Dostupné z: http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/nejste_na_to_sami_asistent_pedagoga_aktualizace_2013.pdf

5.1.4 Kurzy českého jazyka

Kurzy českého jazyka pro děti cizince v mateřských a na základních a středních školách nabízí např. Poradna pro integraci, formou provozování sociálního podniku – jazykové školy Czech In.

Cílem těchto kurzů je podpořit rychlé začlenění dětí cizinců jak do školního prostředí a kolektivu vrstevníků, tak do české společnosti celkově. Výuka je vedena odbornými a zkušenými lektory v českém jazyce a zaměřuje se na rozšiřování slovní zásoby a zlepšení mluveného i psaného projevu. Zároveň kurzy zohledňují specifika vzdělávacích programů každé školy tak, aby kurzy efektivně doplňovaly, respektive procvičovaly znalosti, které děti získávají ve škole.⁵⁶

Lektoři zaručují kulturně citlivé pojetí výuky a individuální přístup ke každému dítěti a jeho potřebám. Kurzy jsou vždy přizpůsobeny požadavkům dané školy a svou četností či dobou výuky nijak nenarušují běžnou výuku.

Poradna pro integraci také nabízí školám vzdělávání v oblasti žádání o finanční podporu na organizaci výuky češtiny pro žáky cizince. Nabízí poradenství jak při přípravě projektových žádostí, tak i při samotné organizaci jazykové výuky.

5.1.5 Interkulturní asistence a komunikace

Interkulturní komunikace je druh komunikace, do které jsou zapojeni lidé z různých kultur a která se často vyznačuje rozdíly v komunikačních stylech, ve vnímání sdělovaného obsahu a v chování.

Interkulturní kontakt může vést až ke zmatení či kognitivní disonanci, pokud jsme vystaveni cizímu jazyku, odlišným neverbálním projevům, jinému chování, apod. Interkulturní komunikace tak s sebou přináší mnohem větší nároky na její účastníky, než komunikace monokulturní.

Interkulturní komunikace nastává ve školách poměrně často, de facto pokaždé, když pedagogové mluví s rodiči či dětmi cizinci. Tento typ komunikace v sobě často zahrnuje

⁵⁶ srov. Čeština pro školy. PORADNA PRO INTEGRACI. Poradna pro integraci [online]. 2014 [cit. 2014-06-02]. Dostupné z: <http://p-p-i.cz/Sluzby/Cestina-pro-skoly/>

na obou stranách pocity nejistoty, nesouladu v kulturních hodnotách, které někdy mohou přerůst až v pocit nedůvěry.

Hlavní překážkou bývá předpoklad podobnosti komunikačních strategií. „Nedorozumění nastávají, když člověk předpokládá univerzální lidskou podobnost a vychází z toho, že druhý člověk komunikuje stejným způsobem.“⁵⁷

Stereotypy a předsudky představují v komunikaci jisté bloky, které je třeba včas rozpoznat a z komunikace odstranit. Pokud se to nepodaří, může dojít k závažným konfliktům.

V komunikaci s cizinci či dětmi cizinců může docházet i k tzv. konfúzi, která bývá popisována jako zrcadlový obraz naší komunikace. „Pokud člověk při interkulturní komunikaci nerozumí nečekané reakci ze strany druhého partnera, dosadí si do kontextu svoje vlastní kulturní zdůvodnění.“⁵⁸ To pak bývá často zdrojem nedorozumění.

Ukazuje se tedy, že je důležité znát i kontext kultur a jejich specifické komunikace. Za tímto účelem nabízí neziskové organizace asistence interkulturních pracovníků či komunitních tlumočnicků, kteří se orientují v situaci migranta, znají kulturu, ze které pochází stejně dobře jako kulturu českou, dokáží rozlišovat jejich specifika, odlišné vzorce chování a způsoby komunikace. Pouhé tlumočení v těchto případech obvykle nestačí, protože i doslovný přesný překlad může způsobit řadu nedorozumění.

Interkulturní asistence mohou školy a pedagogové využívat již před přijetím dítěte do školy, aby se blíže seznámili se specifiky výchovy v odlišné kultuře, s očekáváním rodičů, s rozdíly ve vzdělávacích systémech, apod.

Velice užitečné je pak využívat interkulturní asistenty v konfliktních situacích. Kulturní odlišnosti nelze ignorovat, naopak je žádoucí je uznat a respektovat. Úspěšné zkušenosti ukazují jako vhodnou strategii pojmenování toho, co děláme v propojení s vysvětlením.⁵⁹ Interkulturní pracovníci tak mohou mnohá nedorozumění objasnit, zachytit odlišnosti mezi kulturami a komunikačními způsoby, oběma stranám je v klidu vysvětlit a dovést k vzájemnému porozumění.

⁵⁷ MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHOLL. Bilingvismus a interkulturní komunikace. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 125 s. ISBN 978-807-3576-783. s. 70

⁵⁸ tamtéž, s. 71

⁵⁹ srov. Multikulturní poradenství: teoretické základy a osvědčené postupy v Evropě. Editor Mika Launikari, Sauli Puukari. Praha: Dům zahraničních služeb MŠMT, 2009, 291 s. ISBN 978-808-7335-079. s. 57

5.2 Aktivity nestátních neziskových organizací probíhající na úrovni neformálního vzdělávání

Kromě vzdělávacích aktivit probíhajících na školách nebo ovlivňujících formální vzdělávání realizují neziskové organizace i řadu neformálních vzdělávacích aktivit. Ty obvykle vznikají na základě potřeb a poptávky samotných cizinců a snaží se přispívat k naplňování priorit a požadavků Koncepce integrace cizinců. Neformální vzdělávací aktivity neziskových organizací také často kladou důraz na psychosociální aspekty integrace, nabízejí prostor a příležitosti k hledání a ujasňování si svého místa v nové zemi, k navazování nových sociálních kontaktů a k vzájemnému poznávání a porozumění mezi cizinci a českými občany.

5.2.1 Kurzy českého jazyka

V průběhu celého školního roku a především v období letních prázdnin, kdy často do České republiky přijíždí nové rodiny, pořádá řada neziskových organizací vlastní kurzy českého jazyka pro děti cizinců.

Každoročně je tak možno využít nabídky kurzů v METĚ, Integračním centru Praha či v Centru pro integraci cizinců. To letos připravilo i pilotní kurzy intenzivní přípravy na školní rok, která je určena jak dětem cizinců, které budou v září poprvé nastupovat do české školy, tak jejich rodičům. Kurz bude zaměřen na základní slovní zásobu, se kterou se děti ve školách setkají a zároveň se dozví, jak v českých školách probíhá výuka, jaká mají práva a jaké povinnosti.

Jazykové kurzy pro děti organizované neziskovými organizacemi využívají zejména děti cizinců, které nemají zajištěnou dostatečnou podporu při výuce českého jazyka jako druhého jazyka na školách, kam dochází.

5.2.2 Doučování

Neziskové organizace pracující s migranty také často nabízí dětem a mládeži možnost doučování školních předmětů či podporu při přípravě na přijímací zkoušky na vyšší typy škol.

Doučování je obvykle zajišťováno dobrovolníky v rámci dobrovolnických programů daných organizací a je tedy zdarma.

Nástup do české školy bývá pro děti cizinců náročným a zátěžovým momentem. Některé školy stále nenabízejí dostatečnou jazykovou přípravu, děti se pak dlouhodobě potýkají s jazykovou bariérou a množství učiva je pro ně samostatně nezvladatelné. Individuální spolupráce s dobrovolníkem nabízí možnost pravidelného doučování, zaměřeného na konkrétní potřeby konkrétního dítěte.

Doučování má obvykle i sociokulturní rozměr. Děti získávají ke svým dobrovolníkům velkou důvěru, rádi se s nimi učí a svěřují jim i své problémy. Dobrovolníci tak mohou dětem pomoci překonávat nejen jazykovou bariéru, ale i kulturní odlišnosti.

5.2.3 Kulturní aktivity a výlety

Neziskové organizace nabízí také aktivity zaměřené na sociokulturní orientaci, poznávání kultury České republiky, včetně její historie, zvyků a tradic. Mohou mít formu exkurzí, výletů po českých památkách, návštěv různých českých kulturních institucí a organizací.

Komunitní centrum pro migranty a českou veřejnost InBáze takto například připravuje společné celodenní oslavy významných církevních a kulturních svátků, kde mají cizinci možnost seznámit se s českými tradicemi a zvyklostmi a zároveň i dostatek prostoru představit ty své.

Děti si postupně vytváří kulturní identitu, tzn. vědomí příslušnosti k určité kultuře. V mladším školním věku začínají děti chápat příslušnost k národní kultuře, a to zejména v situacích, kdy přichází do kontaktu s příslušníky kultur jiných. Děti si snadno povšimnou odlišných vnějších znaků a rozdílů mezi lidmi. Důležité pro zformování tolerantního přístupu je, aby bylo dítě s touto odlišností již od raného věku konfrontováno a aby ji správně rozumělo.⁶⁰

5.2.4 Pravidelné volnočasové aktivity zajišťované NNO

Jak již bylo řečeno, smysluplná nabídka aktivit ve volném čase má při integraci cizinců do českého prostředí nezastupitelnou roli. Tyto aktivity mají za cíl vytvářet bezpečné

⁶⁰ srov. MORGENSTERNOVÁ, Monika a Lenka ŠULOVÁ. Interkulturní psychologie: rozvoj interkulturní senzitivity. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007, 218 s. ISBN 978-802-4613-611. (s. 36)

prostředí, ve kterém se mohou děti cizinců a Čechů vzájemně poznávat, získávat nové sociální dovednosti, a na základě osobního kontaktu a individuální zkušeností odbourávat zažitě předsudky a přehodnocovat své postoje. Pravidelné skupinové aktivity rozvíjí děti osobnostně i sociálně, umožňují jim rozvíjet své zájmy a talenty, vytváří příležitosti k navazování hodnotných a trvalých přátelství, skrz které se děti učí porozumět odlišným kulturám, způsobům života a vnímání světa. Sekundárním cílem realizace pravidelných volnočasových aktivit může být i navázání bližšího kontaktu s dětmi, rozpoznání jejich potřeb a talentů a v návaznosti na to ve spolupráci s jejich rodinou nabízení další podpory ve vzdělávání a v mimoškolní činnosti.

Některé organizace provozují pro děti multikulturní kluby, kde program obvykle zajišťují dobrovolníci. Dlouhodobě a kontinuálně pracuje s dětmi cizinců komunitní centrum InBáze, které realizuje pro různé věkové skupiny pravidelné specifické programy, jež slouží jako jakési „přípravky“ na mimoškolní činnost. Seznamují rodiny cizinců s konceptem mimoškolní činnosti, individuálně pracují s dětmi, zaměřují se na jejich osobní rozvoj i na kooperaci v rámci skupiny.

Pravidelné volnočasové aktivity pomáhají dětem cizinců rozvíjet své dovednosti a schopnosti, odbourávat jazykové a kulturní bariéry. S tím se často pojí i zvyšování školní úspěšnosti dětí a jejich zájem o další vzdělávání, u starších dětí pak mohou programy napomoci rozvoji profesní orientace.

Během aktivit je také kladen důraz na schopnost účastníků komunikovat a kooperovat s příslušníky jiných sociokulturních skupin, což může sloužit jako prevence sociálně deviantního či patologického chování objevujícího se v multikulturních společnostech.

5.2.5 Podpora mimoškolní činnosti

InBáze se v návaznosti na volnočasové programy pro děti a mládež začala velice intenzivně zabývat i možnostmi podpory dětí cizinců v institucionalizované mimoškolní činnosti. Reaguje tak na požadavek z Koncepce integrace cizinců na rovné příležitosti dětí cizinců ve vzdělávání a na začlenění těchto dětí do mimoškolních integračních aktivit.

Některé děti cizinců již výborně ovládají český jazyk a působí jako dobře integrovaní, ale zároveň často nebývají v kontaktu s jinou institucí než školou a také se nezapojují do jiného než školního kolektivu vrstevníků. Tyto děti tak nemají další příležitosti rozvíjet svoji osobnost, posilovat svoji sebehodnotu, poznávat blíže českou společnost a nacházet

si v ní své stabilní místo. Tyto faktory mohou v extrémním případě vyústit až v komplikovaný vztah dětí cizinců k majoritní společnosti. Můžeme vyjít i ze zkušeností jiných evropských zemí (např. Francie, Německo, Španělsko, Portugalsko, Itálie, Švédsko, apod.), které mají delší migrační historii, s integrací dětí cizinců více zkušeností a které zapojování těchto dětí do institucionalizovaných mimoškolních aktivit velice doporučují.

InBáze napomáhá dětem cizinců začlenit se do institucionalizované nabídky mimoškolní činnosti formou poradenství při výběru mimoškolní činnosti, komunikací s mimoškolním zařízením, asistencí během prvních kontaktů a v neposlední řadě i finanční podporou. Děti cizinců, potažmo i jejich rodiny se tak lépe integrují a majoritní společnost získává více informací a možností k osobnímu kontaktu s dětmi cizinci.

Mimoškolní činnost také umožňuje dětem cizinců snadněji rozvíjet v neformálním prostředí své jazykové kompetence, dává jim prostor rozvíjet svá nadání a talenty, zažívat úspěch a mít tedy i motivaci dále pokračovat v procesu vzdělávání.

EMPIRICKÁ ČÁST

6. Téma empirického šetření

Tématem empirického šetření je vliv vzdělávacích aktivit realizovaných v komunitním centru pro migranty a českou veřejnost InBáze na proces začleňování dětí cizinců do české společnosti. Jen velmi málo výzkumů zabývajících se problematikou integrace migrantů se věnuje dětem cizinců. Pakliže je výzkumné šetření zaměřeno na děti, zabývá se většinou jejich integrací ve školním prostředí. Nestátní neziskové organizace realizují pro děti cizinců řadu volnočasových a vzdělávacích aktivit, jejichž přínos k integraci dětí cizinců není výzkumně ještě příliš zmapován. Ačkoliv jsou dané organizace o jejich pozitivním vlivu přesvědčené a své tvrzení opírají o pozitivní zpětné vazby od svých klientů, myslím, že by si tato oblast zasloužila podrobnější výzkum.

Vzhledem k počtu respondentů a zaměřenosti empirického šetření pouze na aktivity jedné organizace, považuji svou práci spíše za orientační sondu, která se skrz individuální názory a pohledy rodičů dětí cizinců, které se do vzdělávacích aktivit InBáze pravidelně zapojují, snaží nahlédnout východiska popsaná v teoretické části práce.

6.1 Formulace problému a cíle empirického šetření

Proces začleňování dětí cizinců do české společnosti je velice aktuální téma, neboť jejich počet v České republice stále pozvolna vzrůstá. Vedou se diskuse, kdo a jakými způsoby může tomuto procesu přispět či usnadnit jeho průběh. Vzniká řada organizací, programů a aktivit, které deklarují svůj přínos a pozitivní vliv na integraci dětí cizinců, aniž by byl jakýmkoliv způsobem ověřen. Možnost samotných cizinců tyto programy ovlivňovat a společně s realizátory je plánovat je v každé organizaci různá.

V rámci své sondy se zaměřím na zmapování vlivu programů pro děti a mládež cizinců realizovaných v komunitním centru InBáze na proces jejich začleňování do české společnosti.

Mezi programy pro děti a mládež cizinců (které jsou však vždy otevřené i dětem z majoritní společnosti) patří kurzy českého jazyka pro předškoláky a prvňáčky „Česky hrou“, které probíhají pravidelně jedenkrát týdně v průběhu celého školního roku. Dále jsou to pravidelné volnočasové a vzdělávací aktivity pro skupinu mladších dětí ve věku 5-11 let,

kteřé probíhají pravidelně také jedenkrát týdně v ateliéru InBáze. Do programů patří i setkávání multikulturního klubu ClubIn pro mladé lidi ve věku 12-16 let, kteří se schází pravidelně minimálně dvakrát měsíčně. V neposlední řadě jsou to i pobytové akce – víkendové pobyty a letní tábory pro všechny věkové skupiny. Do nabídky programů pro děti a mládež patří i nabídka pravidelného individuálního doučování dobrovolníky centra.

Ve všech těchto programech se zaměřujeme na osobní rozvoj dětí a na jejich další směřování ve školním i mimoškolním vzdělávání.

Cíle empirického šetření:

Zjistit, proč rodiče vybrali svým dětem programy InBáze.

Zjistit, jestli programy ovlivnily znalost češtiny dětí.

Zjistit, jestli programy měly vliv na navázání nových sociálních kontaktů dětí.

Zjistit, zda a jak InBáze ovlivnila účast dítěte v institucionalizované mimoškolní činnosti.

Zjistit, zda rodičům chybí v programech InBáze pro děti a mládež cizinců nějaká aktivita či program.

Zjistit, zda rodiče zapojených dětí využívají i následné služby poradenství pro celé rodiny.

6.2 Formulace hypotéz

Na základě studia odborné literatury, výstupů z teoretické části diplomové práce a na základě reflexe vlastních zkušeností jsem vypracovala následující hypotézy:

Hlavní hypotéza:

HH: Programy InBáze pro děti a mládež cizinců mají pozitivní vliv na proces jejich začleňování do české společnosti.

Dílčí hypotézy:

H1: Programy InBáze pro děti a mládež cizinců mají pozitivní vliv na jejich znalost češtiny.

H2: Programy InBáze pro děti a mládež cizinců mají pozitivní vliv na sociální kontakty dětí.

H3: Programy InBáze pro děti a mládež cizinců mají pozitivní vliv na účast dětí v institucionalizované mimoškolní činnosti.

H4: Programy InBáze pro děti a mládež cizinců mají pozitivní vliv na navázání další spolupráce s rodinami dětí.

6.3 Charakteristika základního souboru a vzorku

Základní soubor

Základním souborem tohoto empirického šetření jsou rodiče dětí cizinců, které v roce, kdy bylo šetření prováděno, pravidelně dochází do některého z programů pro děti a mládež realizovaných komunitním centrem pro migranty a českou veřejnost InBáze.

Vzorek

Jako vzorek jsem zvolila skupinu třiceti pěti rodičů dětí cizinců, jejichž alespoň jedno dítě pravidelně dochází do některého z programů pro děti a mládež cizinců InBáze po dobu minimálně 1 roku. Doba jednoho roku byla stanovená s ohledem na možnost posoudit vliv programů na začleňování dítěte.

6.4 Metody empirického šetření

Časový harmonogram empirického šetření

Příprava výzkumného šetření 10/2013 – 12/2013

Samotný výzkum 02/2014 – 04/2014

Zpracování výsledků 05/2014 – 06/2014

Pro šetření jsem zvolila metodu kvantitativního výzkumu, technikou byl dotazník s uzavřenými a polouzavřenými otázkami a jednou otázkou otevřenou, které směřovaly ke zjištění vlivu programů InBáze pro děti a mládež cizinců na proces jejich začleňování do české společnosti. Dotazník byl vytvořen on-line a umožňoval také anonymní on-line odesílání odpovědí. Z celkového počtu 35 oslovených respondentů jsem obdržela 20 odpovědních listů.

Pro zpracování odpovědí v dotazníku jsem zvolila univariační analýzu. Jednotlivé otázky byly analyzovány podle odpovědí respondentů.

6.5 Popis dat

6.6 Vyhodnocení dotazníkového šetření a pokus o interpretaci dat

V rámci vyhodnocení dotazníkového šetření byly jednotlivé položky zpracovány formou univariační analýzy. Otázky byly vyhodnocovány na základě odpovědí respondentů. Návratnost dotazníků byla 20 z celkového počtu 35 oslovených. Analýzu výsledků dotazníkového šetření jsme zpracovala následujícím způsobem: nejprve vždy uvádím znění otázky z dotazníkového šetření tak, jak byla položena respondentům, následují tabulky s kvantifikovanými údaji, graf a interpretace zjištěných údajů.

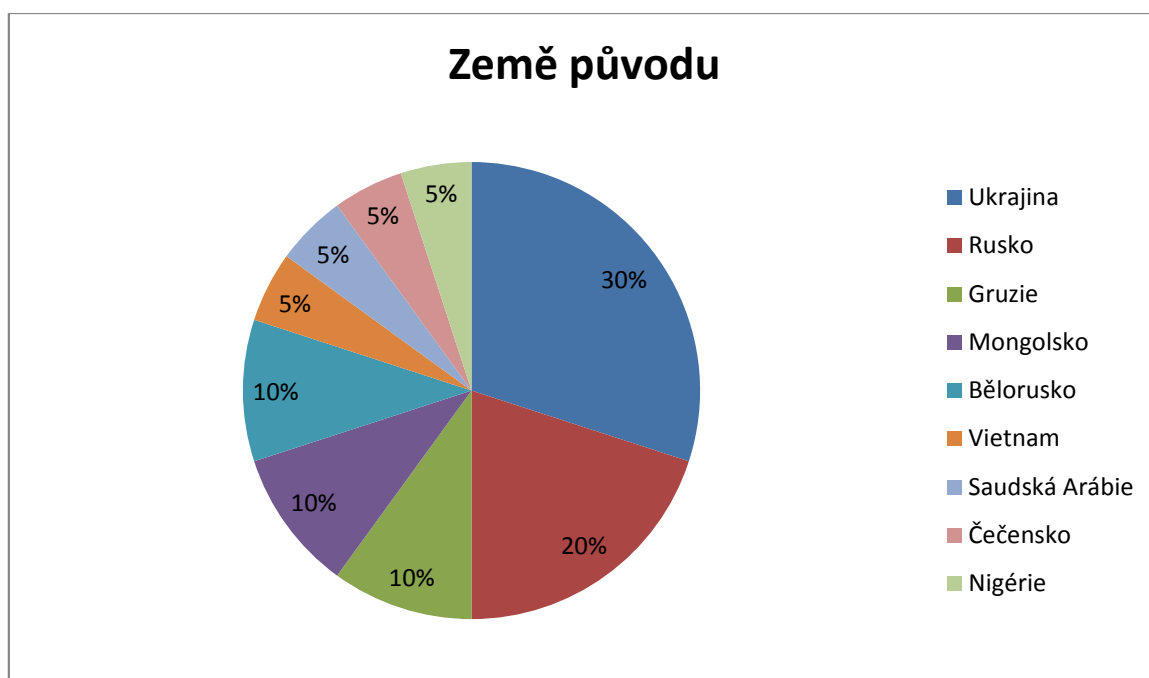
Příloha č. 2 obsahuje znění dotazníku, který byl zaslán k elektronickému vyplnění rodičům dětí cizinců.

Otázka č. 1: Z jaké země pocházíte?

Země původu

Ukrajina	6
Rusko	4
Gruzie	2
Mongolsko	2
Bělorusko	2
Vietnam	1
Saudská Arábie	1
Čečensko	1
Nigérie	1

Tabulka č. 1

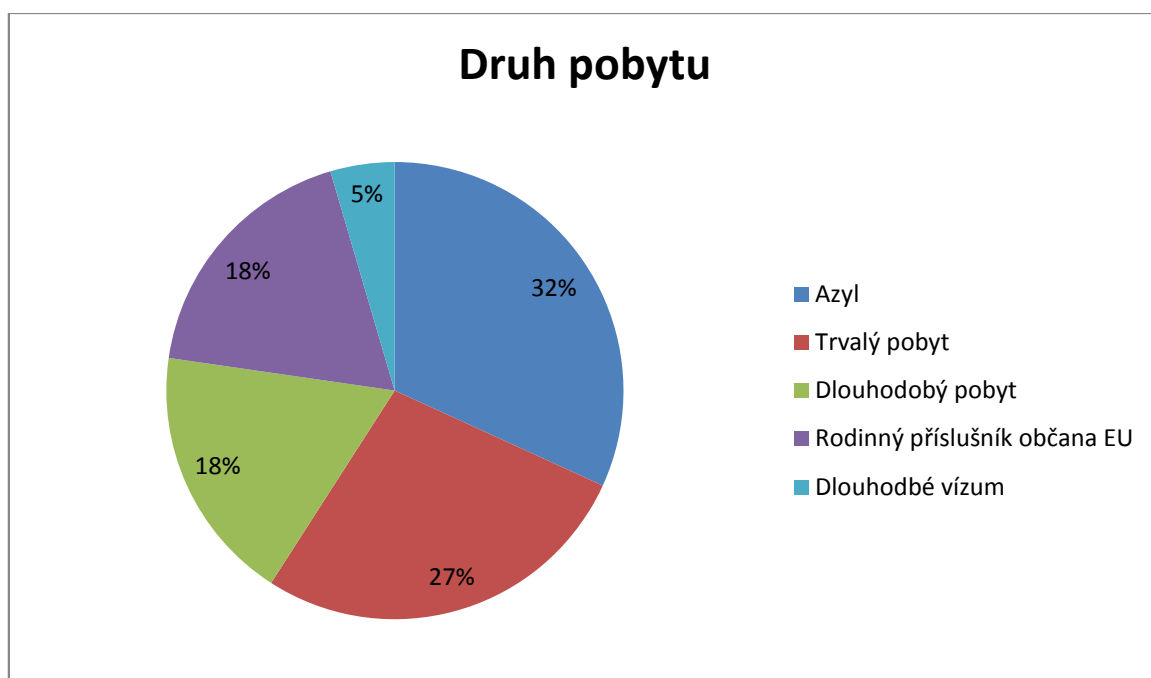
Graf č. 1

V první otázce respondenti označovali zemi svého původu. 6 respondentů pochází z Ukrajiny, 4 respondenti z Ruska, 2 respondenti z Gruzie, 2 z Mongolska, 2 z Běloruska. Vždy 1 respondent pochází z Vietnamu, Saudské Arábie, Čečenska a Nigérie.

Otázka č. 2: Jaký druh pobytu máte aktuálně v České republice?

Azyl	7
Trvalý pobyt	6
Dlouhodobý pobyt	4
Rodinný příslušník občana EU	4
Dlouhodobé vízum	1

Tabulka č. 2

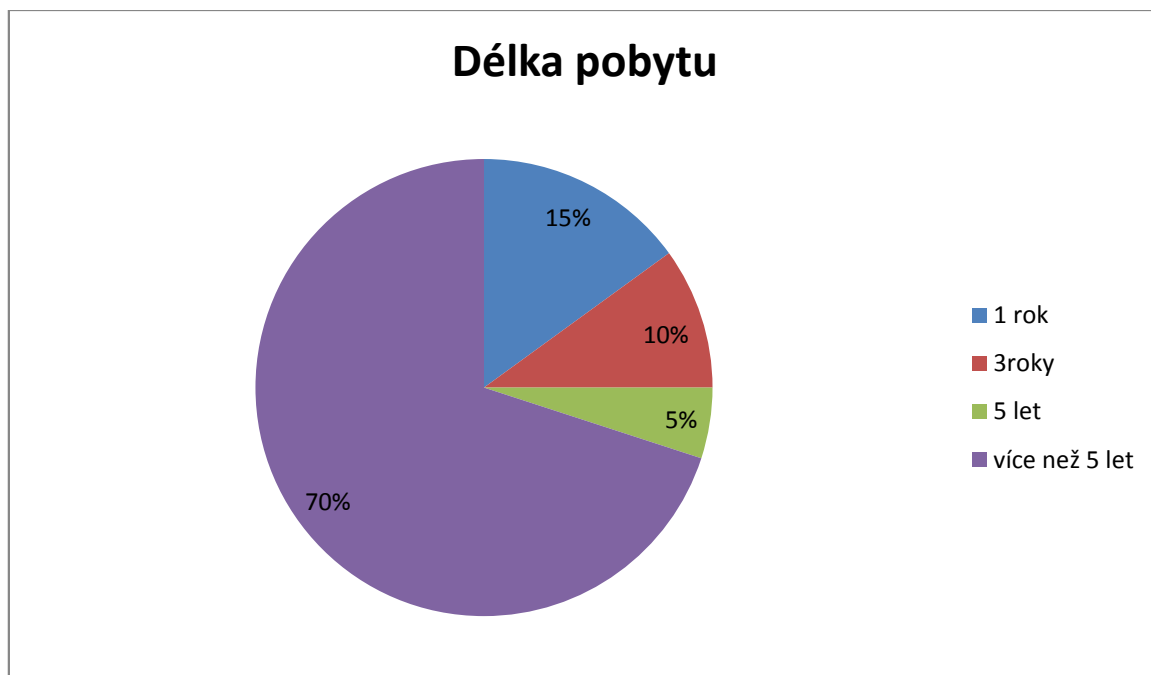
Graf č. 2

Ve druhé otázce respondenti označovali druh pobytu, který aktuálně mají v České republice. 7 respondentů uvedlo azyl, 6 respondentů má trvalý pobyt, 4 respondenti mají dlouhodobý pobyt, 4 respondenti zde pobývají jako rodinní příslušníci občana EU a 1 respondent zde pobývá na základě dlouhodobého víza.

Otázka č. 3: Jak dlouho žijete v České republice?

1 rok	3
3 roky	2
5 let	1
více než 5 let	14

Tabulka č. 3

Graf č. 3

V otázce číslo tři respondenti odpovídali na otázku, jak dlouho žijí v České republice. 3 respondenti uvedli 1 rok, 2 respondenti uvedli 3 roky, 1 respondent uvedl 5 let a 14 respondentů uvedlo, že zde žije déle než 5 let.

Otázka č. 4: Kolik máte dětí?

1 dítě	6
2 děti	11
3 děti	3

Tabulka č. 4

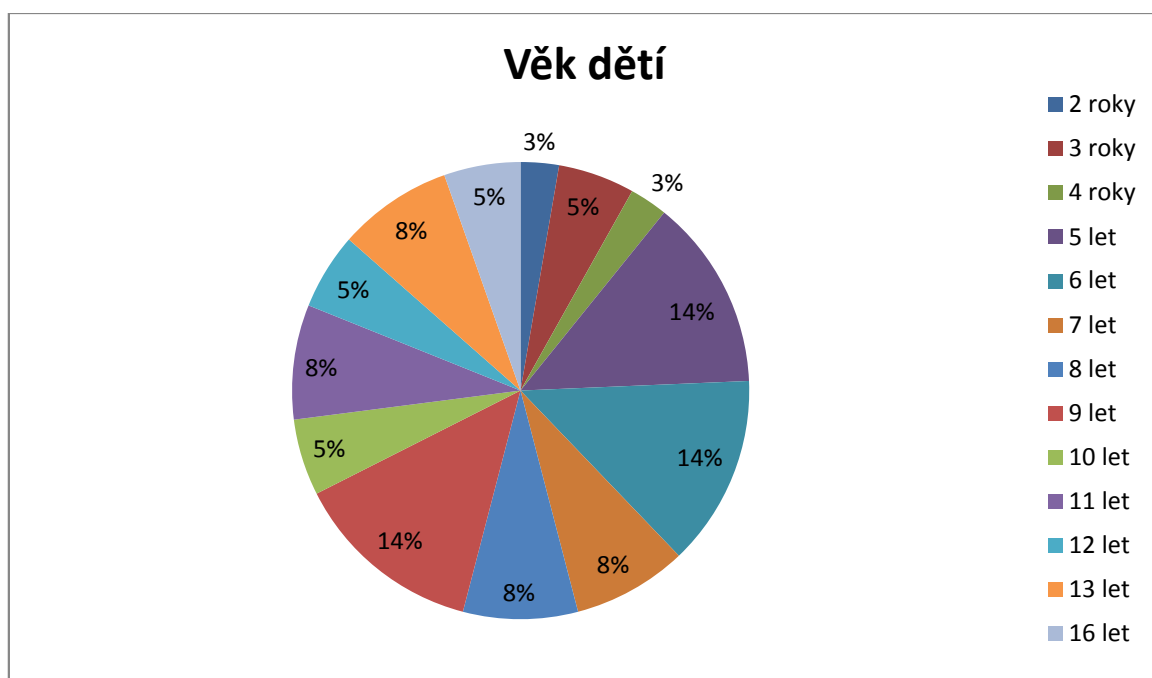
Graf č. 4

Ve čtvrté otázce respondenti sdělovali, kolik mají dětí. 6 respondentů uvedlo, že mají 1 dítě, 11 respondentů uvedlo, že mají 2 děti, 3 respondenti uvedli, že mají 3 děti.

Otázka č. 5: Jaký je věk Vašeho dítěte/ Vašich dětí?

2 roky	1
3 roky	2
4 roky	1
5 let	5
6 let	5
7 let	3
8 let	3
9 let	5
10 let	2
11 let	3
12 let	2
13 let	3
16 let	2

Tabulka č. 5

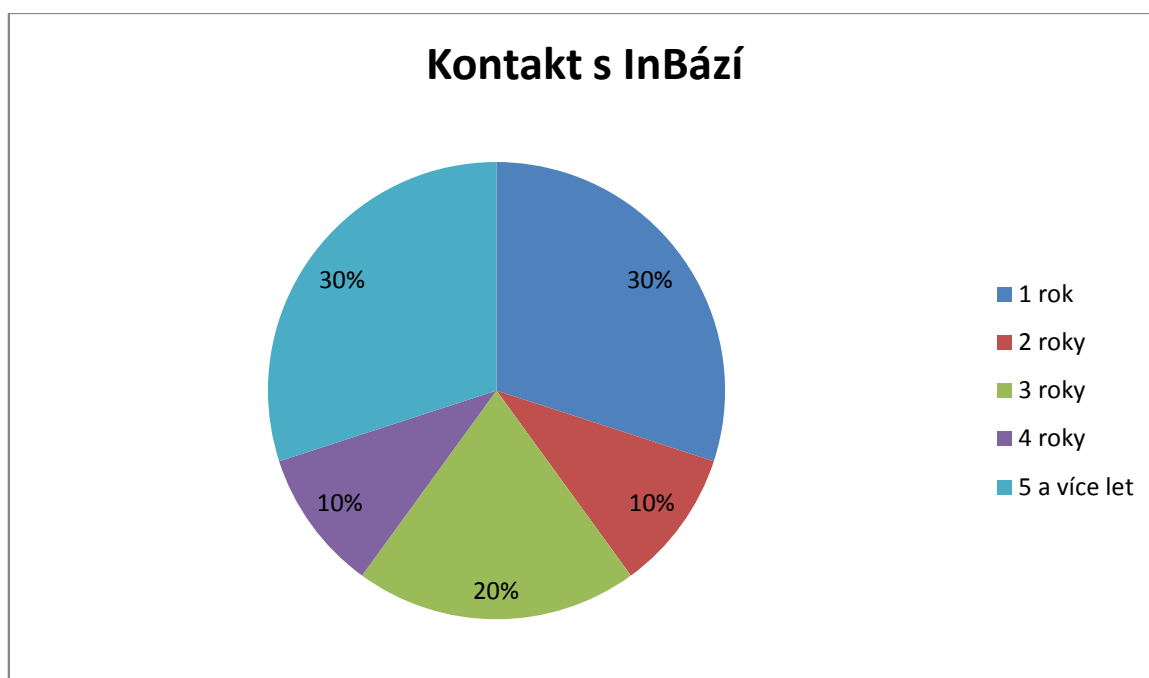
Graf č. 5

V této otázce respondenti uváděli věk svých dětí.

Otázka č. 6: Jak dlouho jste v kontaktu s InBází?

1 rok	6
2 roky	2
3 roky	4
4 roky	2
5 a více let	6

Tabulka č. 6

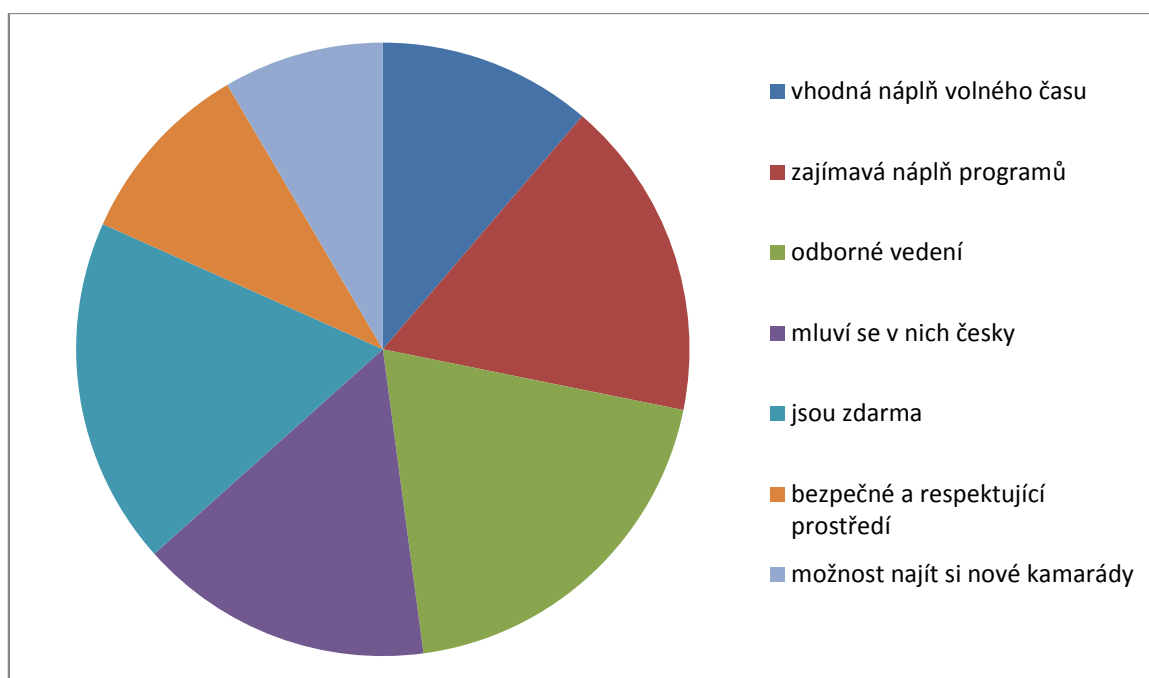
Graf č. 6

V této otázce respondenti uváděli, kolik let jsou v kontaktu s komunitním centrem InBáze. 6 respondentů uvedlo jeden rok, 2 respondenti uvedli dva roky, 4 respondenti uvedli tři roky, 2 respondenti uvedli čtyři roky a 6 respondentů odpovědělo, že je v kontaktu s InBází 5 a více let.

Otázka č. 7: Proč jste přihlásil/a dítě/děti do programů InBáze?

vhodná náplň volného času	8
zajímavá náplň programů	12
odborné vedení	14
mluví se v nich česky	11
jsou zdarma	13
bezpečné a respektující prostředí	7
možnost najít si nové kamarády	6

Tabulka č. 7

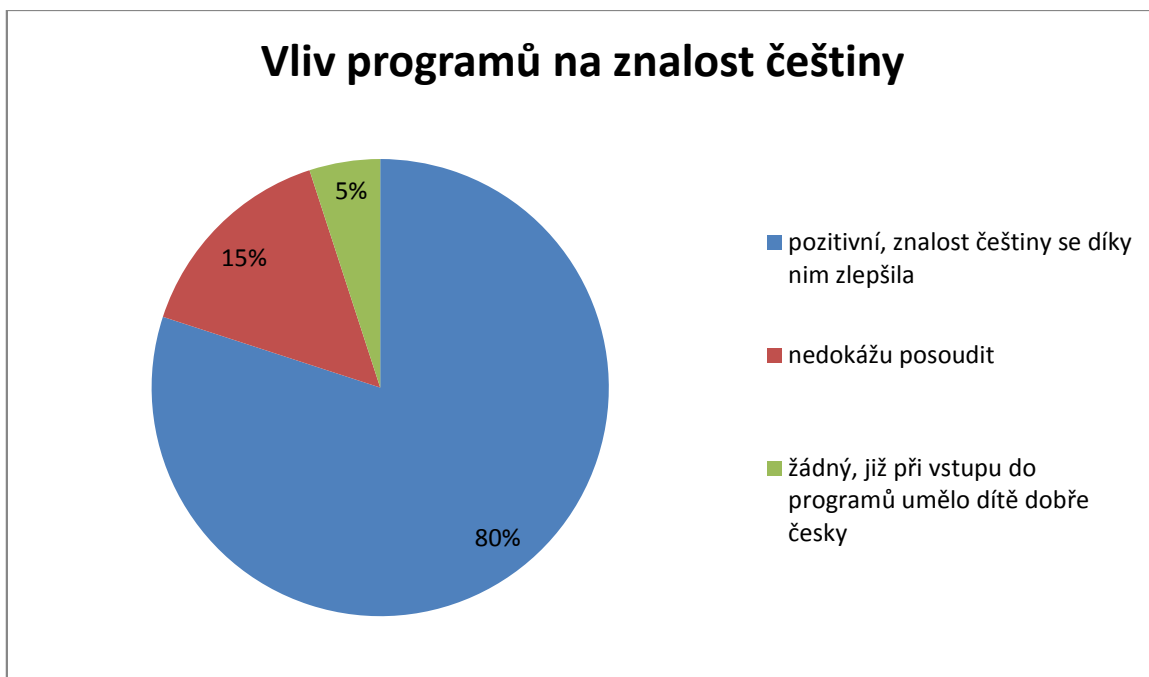
Graf č. 7

V otázce č. 7 byla možnost výběru více odpovědí. 14 respondentů z 20 uvedlo, že přihlásili dítě do programů InBáze pro děti a mládež cizinců díky jejich odbornému vedení. 13 respondentů z 20 také přihlásilo děti na základě toho, že programy jsou nabízeny zdarma. Dále 12 z 20 respondentů ocenilo, že programy mají zajímavou náplň a to, že se v nich mluví česky, ovlivnilo rozhodnutí 11 z 20 respondentů. Za méně důležité aspekty pak byla považována vhodná náplň volného času, kterou označilo 8 respondentů z 20, bezpečné a respektující prostředí bylo při rozhodování důležité pro 7 z 20 respondentů a možnost najít si nové kamarády vybralo 6 z 20 respondentů.

Otázka č. 8: Jaký vliv mají programy v InBázi na úroveň znalosti češtiny Vašeho dítěte/ Vašich dětí?

pozitivní, znalost češtiny se díky nim zlepšila	16
nedokážu posoudit	3
žádný, již při vstupu do programů umělo dítě dobře česky	1

Tabulka č. 8

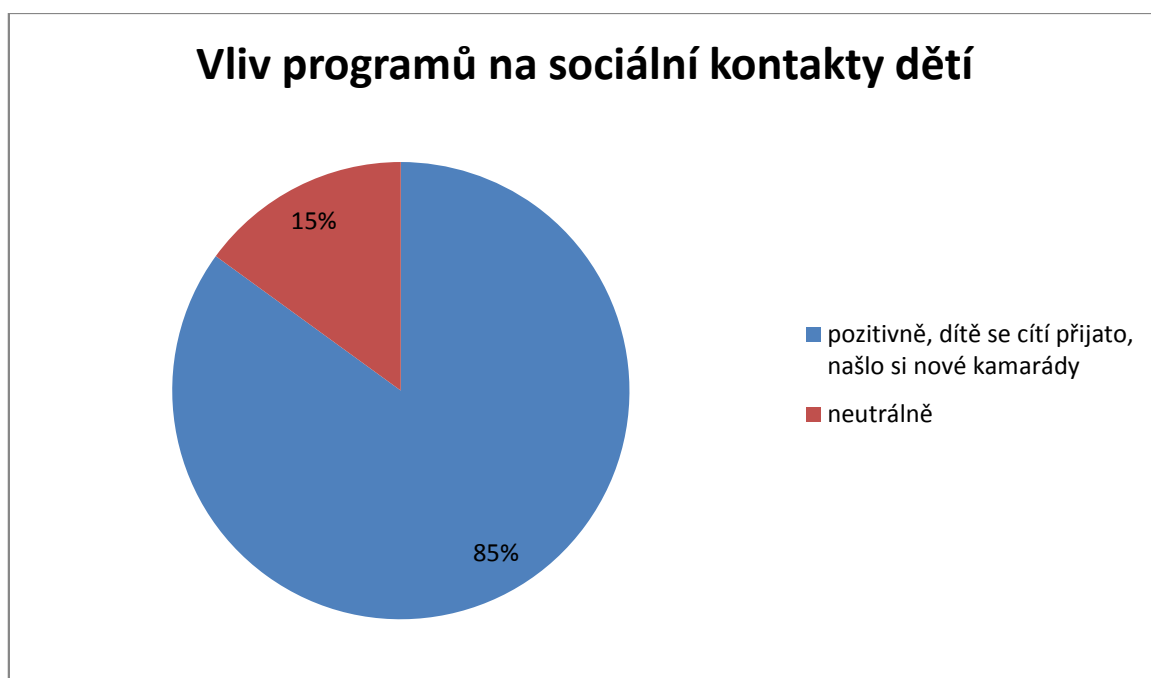
Graf č. 8

V otázce č. 8 odpovídali respondenti na otázku, zda programy InBáze pro děti a mládež ovlivnily znalost českého jazyka jejich dětí. 16 respondentů uvedlo, že programy měly pozitivní vliv a znalost češtiny se díky nim zlepšila. 3 respondenti uvedli, že vliv programů na úroveň znalosti češtiny u svých dětí nedokážou posoudit a 1 respondent uvedl, že programy neměly na znalost češtiny žádný vliv, neboť dítě dobře komunikovalo česky již před nástupem do programu.

Otázka č. 9: Jak hodnotíte programy InBáze z hlediska kolektivu dětí a možnosti najít si nové kamarády?

pozitivně, dítě se cítí přijato, našlo si nové kamarády	17
neutrálně	3

Tabulka č. 9

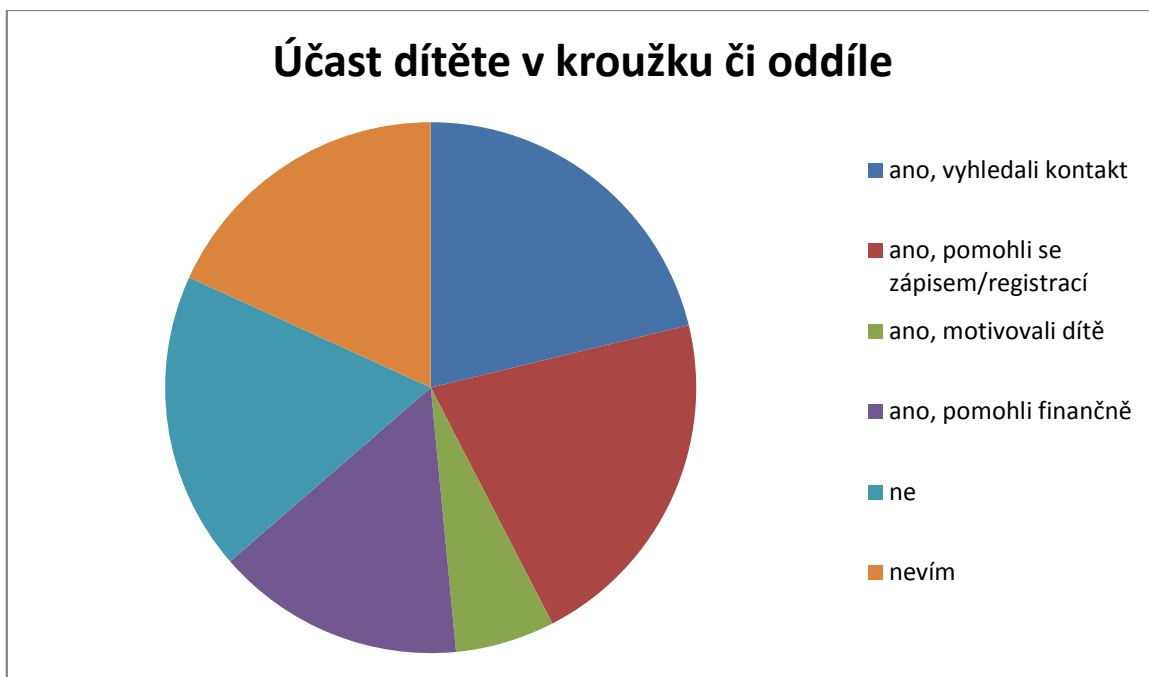
Graf č. 9

Otázka číslo 9 se respondentů ptala, jak hodnotí programy InBáze pro děti a mládež z hlediska kolektivu dětí a možnosti najít si nové kamarády. 17 respondentů z tohoto hlediska hodnotí programy pozitivně, děti se cítí přijaty a našly si nové kamarády, 3 respondenti hodnotí z tohoto hlediska programy neutrálně.

Otázka č. 10: Ovlivnila InBáze nějak účast Vašeho dítěte/Vašich dětí v dalším kroužku či sportovním oddílu?

ano, vyhledali kontakt	7
ano, pomohli se zápisem/registrací	7
ano, motivovali dítě	2
ano, pomohli finančně	5
ne	6
nevím	6

Tabulka č. 10

Graf č.10

Otázka číslo 10 se respondentů ptala, zda programy InBáze nějakým způsobem ovlivnily účast dítěte v institucionalizované nabídce volnočasových aktivit. Jednalo se o otázku s možností výběru většího počtu odpovědí. 7 respondentů z 20 uvedlo, že jim InBáze pomohla najít kontakt na vhodnou mimoškolní činnost. 7 respondentů z 20 také uvedlo, že jim InBáze pomohla se zápisem do kroužku či oddílu. 6 respondentů z 20 uvedlo, že neví a stejný počet také uvedl, že jim InBáze v tomto ohledu nepomohla. 5 respondentů z 20 uvedlo finanční pomoc od InBáze, 2 respondenti z 20 ocenili pomoc InBáze v motivování dítěte.

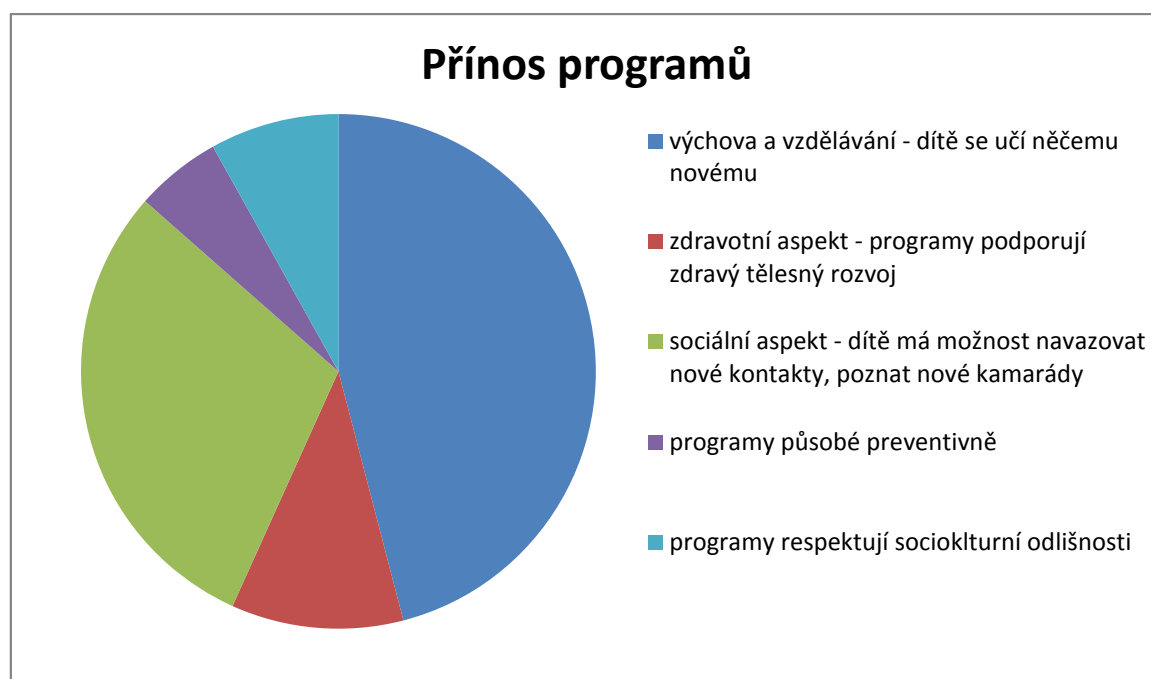
Otázka č. 11: Chybí Vám v nabídce InBáze pro děti a mládež nějaký program/aktivita? Pokud ano, uveďte.

Na tuto otázku odpověděli pouze 3 respondenti. 17 respondentům tedy zřejmě v programové nabídce InBáze nic nechybí. Mezi odpověďmi byly uvedeny sportovní aktivity, letní tábor v délce trvání 1 měsíc a cestování po památkách.

Otázka č. 12: V čem vidíte největší přínos programů pro Vaše dítě/děti?

výchova a vzdělávání - dítě se učí něčemu novému	17
zdravotní aspekt - programy podporují zdravý tělesný rozvoj	4
sociální aspekt - dítě má možnost navazovat nové kontakty, poznat nové kamarády	11
programy působí preventivně	2
programy respektují sociokulturní odlišnosti	3

Tabulka č. 11

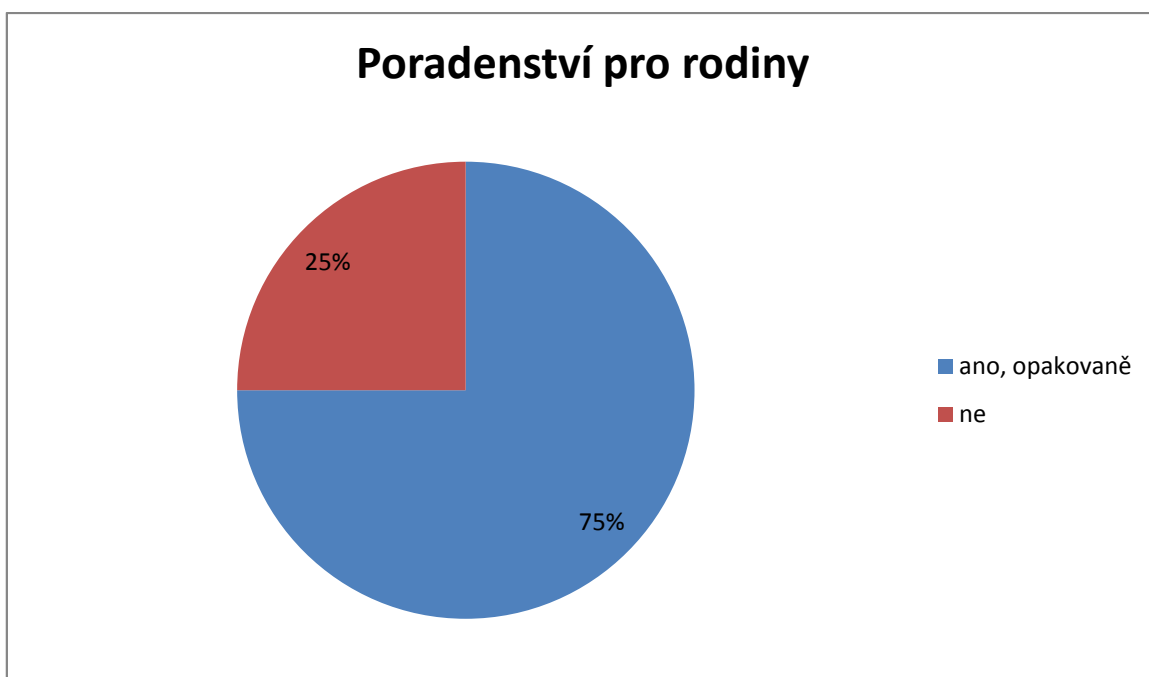
Graf č. 11

V otázce číslo 12 odpovídali respondenti, v čem vidí největší přínos programů InBáze pro děti a mládež cizinců. Jednalo se o otázku s možností výběru většího počtu odpovědí. 17 z 20 respondentů uvedlo, že největší přínos programů vidí ve výchovné a vzdělávací funkci, kdy mají děti možnost učit se či poznávat něco nového. 11 z 20 respondentů ocenilo sociální aspekt programů, který zahrnuje možnost navazovat nové kontakty a poznávat nové kamarády. 4 z 20 respondentů označili zdravotní aspekt, 3 z 20 respondentů oceňovali, že programy respektují sociokulturní odlišnosti a 2 respondenti z 20 označili i preventivní funkci programů, např. v oblastech agrese, netolerance, nezdravého životního stylu.

Otázka č. 13: Využili jste návazné služby poradenství pro rodiny s dětmi?

ano, opakovaně	15
ne	5

Tabulka č. 12

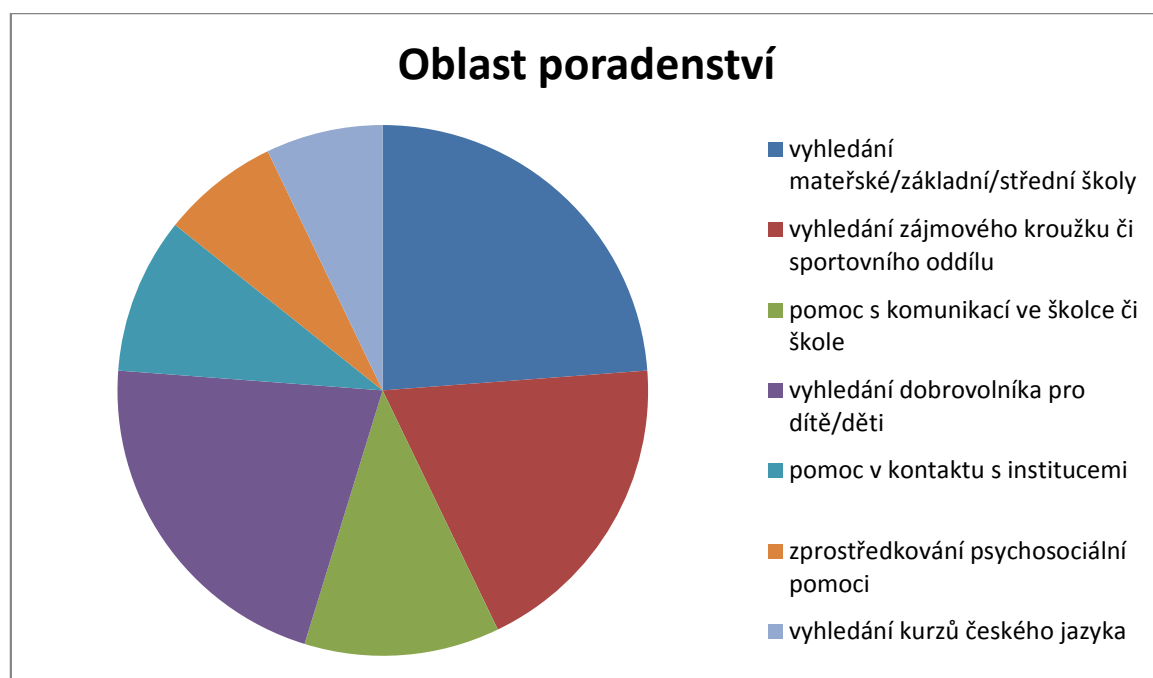
Graf č. 12

Otázka č. 13 zjišťovala, zda rodiče dětí zapojených do programů InBáze pro děti a mládež cizinců využili někdy návazné služby poradenství pro rodiny. 17 respondentů uvedlo, že ano a dokonce opakovaně, 3 respondenti uvedli, že nikoliv.

Otázka č. 14: V jaké oblasti jste poradenství pro rodiny využili?

vyhledání mateřské/základní/střední školy	10
vyhledání zájmového kroužku či sportovního oddílu	8
pomoc s komunikací ve školce či škole	5
vyhledání dobrovolníka pro dítě/děti	9
pomoc v kontaktu s institucemi	4
zprostředkování psychosociální pomoci	3
vyhledání kurzů českého jazyka	3

Tabulka č. 13

Graf č. 13

Poslední, čtrnáctá otázka zjišťovala, v jaké oblasti rodiče dětí poradenství pro rodiny využili. Jednalo se o otázku s možností výběru více odpovědí. 10 respondentů z 20 uvedlo, že poradenství využili v oblasti vyhledání mateřské, základní nebo střední školy. 9 respondentů z 20 uvedlo, že poradenství využili s cílem vyhledat dobrovolníka pro dítě/děti. 8 respondentů z 20 využilo poradenství za účelem najít vhodného mimoškolního kroužku. 5 z 20 respondentů uvítalo pomoc s komunikací ve školce či škole, 4 z 20 respondentů pomoc v kontaktu s institucemi a 3 z 20 respondentů využili nabídky pomoci s vyhledáním kurzů českého jazyka a psychosociálního poradenství.

6.7 Závěr empirického šetření

Hlavním cílem empirického šetření bylo zjistit, zda mají programy InBáze pro děti a mládež cizinců pozitivní vliv na proces jejich začleňování do české společnosti.

Díličními cíli bylo zjistit, proč rodiče vybrali svým dětem programy InBáze, zda mají programy pozitivní vliv na znalost češtiny a sociální kontakty dětí, zda mají dopad na účast dětí v institucionalizované mimoškolní činnosti, zda rodičům chybí v programech InBáze pro děti a mládež cizinců nějaký program či aktivita a zda má účast dítěte v programech vliv na navázání další spolupráce s rodiči dětí.

Empirické šetření vychází z dat shromážděných v roce 2014 od rodičů dětí cizinců, které pravidelně, alespoň 1 rok navštěvují programy InBáze pro děti a mládež.

Technikou empirického šetření byla dotazníková metoda.

Hypotéza č. 1:

Programy InBáze pro děti a mládež cizinců mají pozitivní vliv na jejich znalost češtiny.

Cílem, který byl stanoven pro tuto hypotézu, bylo zjistit, zda a jaký vliv mají programy InBáze pro děti a mládež cizinců na jejich znalost češtiny.

Šetření ukázalo, že jazyk je důležitým kritériem již při výběru programů pro děti, neboť 11 z 20 respondentů uvedlo, že přihlásilo děti do programů právě proto, že se v nich mluví česky (viz. tabulka a graf č. 7).

V otázce směřující přímo na dopad programů na znalost češtiny u dětí (viz. tabulka a graf č. 8) uvedlo 16 respondentů z 20 (80%), že programy měly pozitivní vliv a úroveň češtiny se díky nim zlepšila.

Hypotéza se tedy na daném vzorku respondentů potvrdila.

Hypotéza č. 2:

Programy InBáze pro děti a mládež cizinců mají pozitivní vliv na sociální kontakty dětí.

Cílem této hypotézy bylo zjistit, zda programy InBáze pro děti a mládež cizinců umožňují dětem navazovat nové sociální vazby a získávat tak nové přátele.

Šetření ukázalo, že 17 respondentů z 20 z tohoto hlediska hodnotí programy pozitivně (viz tabulka a graf č. 9). Děti se v rámci nich cítí přijaty a našly si nové kamarády. Také v otázce zaměřené na největší přínos programů InBáze ocenilo 11 z 20 respondentů právě sociální aspekt a možnost navazovat v rámci programů nová přátelství (viz tabulka a graf č. 11).

Hypotéza se tedy na daném vzorku respondentů potvrdila.

Hypotéza č. 3:

Programy InBáze pro děti a mládež cizinců mají pozitivní vliv na účast dětí v institucionalizované mimoškolní činnosti.

Cílem této hypotézy bylo zjistit, zda jsou děti, které navštěvují programy InBáze zapojeny i do institucionalizované mimoškolní činnosti a zda jim s tímto procesem InBáze v rámci svých programů nějak pomohla.

Šetření ukázalo (viz. tabulka a graf č. 10), že 7 respondentům z 20 InBáze pomohla najít kontakt na vhodnou mimoškolní činnost a 7 respondentům z 20 pomohla se zápisem do kroužku či oddílu. 6 respondentů z 20 uvedlo, že neví a stejný počet také uvedl, že jim InBáze v tomto ohledu nepomohla vůbec. 5 respondentů z 20 uvedlo finanční pomoc od InBáze, 2 respondenti z 20 ocenili pomoc InBáze v motivování dítěte.

V otázce zaměřené na oblasti poradenství pro rodiny pak 8 respondentů z 20 uvedlo, že jej využili s cílem najít pro dítě vhodný kroužek či oddíl.

Hypotéza se tedy na daném vzorku respondentů potvrdila jen částečně.

Hypotéza č. 4:

Programy InBáze pro děti a mládež cizinců mají pozitivní vliv na navázání další spolupráce s rodinami dětí.

Cílem této hypotézy bylo zjistit, zda rodiče dětí, které pravidelně navštěvují programy InBáze, mají zájem využívat i návaznou službu spolupráce s rodinami.

Šetření ukázalo, že 17 respondentů z 20 této služby využilo opakovaně (viz. tabulka a graf č. 12). Také otázka č. 14 zaměřená na oblasti poradenství ukazuje, že rodiče zapojených dětí mají o tuto návaznou službu zájem (viz. tabulka a graf č. 13).

Hypotéza se tedy na daném vzorku respondentů potvrdila.

Hlavní hypotéza:

Programy InBáze pro děti a mládež cizinců mají pozitivní vliv na proces jejich začleňování do české společnosti.

Hlavním cílem tohoto empirického šetření bylo zjistit, zda mají programy InBáze pro děti a mládež cizinců pozitivní vliv na proces jejich začleňování do české společnosti. Z výsledků sondy usuzuji, že tento pozitivní vliv lze potvrdit.

Rodiče dětí vyjádřili, že programy mají pozitivní dopad na úroveň znalosti češtiny, na sociální kontakty dětí, částečně i na zapojování dětí do institucionalizované nabídky mimoškolní činnosti. Rodiče dětí v návaznosti na programy pro děti a mládež s InBází dále spolupracují na řešení dalších problematických okruhů týkajících se výchovy či vzdělávání jejich dětí.

Domnívám se, že výše zmíněné aspekty přispívají k začleňování dětí do české společnosti.

6.8 Diskuse

V této kapitole bych se ještě ráda zamyslela nad výše prezentovanými výsledky šetření a nad možnými souvislostmi a vlivy, které se mohly do výsledků šetření promítnout.

Reflektuji nízký počet respondentů, který z tohoto šetření utváří skutečně jen jakousi sondu, a plně si uvědomuji, že výsledky šetření není možné dále zobecňovat. Lze se též domnívat, že odpovědi některých respondentů byly ovlivněny tím, že mě osobně znají a mohli mi chtít svými odpověďmi udělat radost či vyjít vstříc.

Téma vlivu neformálních vzdělávacích aktivit na proces začleňování dětí cizinců by si jistě zasloužilo více pozornosti a podrobnější výzkumné zpracování, do kterého by byl zapojen větší počet respondentů a zároveň i větší počet organizací. Takovýto výzkum již však přesahuje možnosti této práce.

Ačkoliv jsem se snažila klást otázky jednoduše a jednoznačně, mohlo se stát, že některý z respondentů správně neporozuměl jejímu obsahu, neboť jsem dotazník distribuovala

pouze v českém jazyce a všichni respondenti byli cizinci. Většina z nich již však žije v České republice dlouhodoběji a jejich úroveň znalosti českého jazyka je velice dobrá.

Domnívám se také, že ve snaze připravit dotazník co nejjednodušeji, abych předešla případnému nepochopení, jsem se při formulaci otázek nechala příliš ovlivnit předem stanovenými hypotézami, což nyní vnímám jako omezující faktor. Při opakování tohoto šetření bych se zaměřila na větší počet proměnných a jejich vzájemné vazby.

7. Závěr

Po roce 1989 se Česká republika z hlediska migrace stala místo zemí tranzitní zemí cílovou. Na našem území od té doby téměř konstantě narůstá počet cizinců. V této souvislosti je také stále silnější fenomén dětí cizinců, které navštěvují české školy. U těchto dětí je velmi důležité, aby došlo k jejich plnohodnotné integraci do majoritní společnosti. Při procesu začleňování hraje nemalou roli právě vzdělávání, a to jak formální, tak i neformální či informální. Do neformálního vzdělávání cizinců velkou měrou vstupují nevládní neziskové organizace, které se snaží integračnímu procesu dětí cizinců napomáhat. Přestože podpora integračních aktivit byla oficiálně stanovena i ze strany státu, nebyla dosud věnována dostatečná pozornost otázce skutečného vlivu těchto organizací na proces začleňování dětí cizinců do české společnosti. Cílem této práce bylo tedy zkoumat tento vliv vzdělávacích aktivit nevládních neziskových organizací na proces integrace dětí cizinců.

Teoretická část této práce poskytuje nezbytný teoretický základ výzkumu obsaženému v části empirické. Po úvodu je ve druhé kapitole věnována pozornost struktuře cizinců v České republice a jejímu věkovému složení. Z dostupných údajů vyplývá, že v roce 2013 bylo v České republice 42.000 dětí cizinců z tzv. třetích zemí, tedy ze zemí mimo Evropskou unii, Island, Lichtenštejnsko, Norsko a Švýcarsko. Následně jsou vymezeny pojmy užívané v celém textu. Pojem děti cizinců vychází z pojetí Evropské komise. Děti cizinců jsou tedy definovány jako děti narozené v jiné zemi (uvnitř či vně Evropy) nebo děti, jejichž rodiče nebo prarodiče se narodili v jiné zemi.

Třetí kapitola je věnována koncepci a strategii integrace cizinců v České republice obsažené v legislativních dokumentech a celé řadě dalších předpisů a jiných dokumentů orgánů veřejné moci. S ohledem na vývoj počtu cizinců na našem území je jejich postavení upraveno zejména zákonem o pobytu cizinců a zákonem o azylu pocházejícími z konce 90. let. Obsahově nejdůležitějším dokumentem v tomto směru je nicméně Koncepce integrace cizinců, kterou každoročně aktualizuje Ministerstvo vnitra ČR. Po rozboru těchto dokumentů se třetí kapitola věnuje skutečné činnosti státu, krajů a obcí na tomto poli. Konečně je pak věnována pozornost klíčovým aktivitám nestátních neziskových organizací. Mezi jejich základní funkce patří zejména poskytování služeb, funkce advokační, expresivní, filantropická a inovační a v neposlední řadě pak funkce budování komunity. Každá organizace se obvykle profiluje a na některé funkce se zaměřuje více než na jiné, čímž se odlišuje od ostatních.

Čtvrtá kapitola práce rozebírá vzdělávání dětí cizinců. Je zde věnována pozornost jak aktuální legislativní úpravě s ohledem na přístup dětí cizinců ke vzdělávání obecně, tak i problematice vzdělávání cizinců se speciálními vzdělávacími potřebami. Následně jsou v této kapitole popsány typické obtíže dětí cizinců na školách a mimoškolních zařízeních. Mezi ně patří zejména jejich zařazování do ročníku, jazyková bariéra, informační deficit, sociokulturní odlišnost a s ní související akulturační stres a dále i problém navazování sociálních kontaktů. Tato kapitola se dále také věnuje roli sociálního pedagoga v rámci vzdělávání dětí cizinců a snaží se vymezit znaky dobrého programu práce s těmito dětmi a mládeží. Ty lze rozdělit dvou oblastí, a to do oblasti forem a metod práce s dětmi a mládeží a do oblasti výsledků či efektů, které tato práce přináší.

Z teoretické části poslední pátá kapitola popisuje vzdělávací aktivity nestátních neziskových organizací, a to jednak aktivity probíhající ve školách a jednak na úrovni neformálního vzdělávání. V tomto směru nestátní neziskové organizace poskytují vzdělávání a metodickou podporu pro školy a pedagogy, zajišťují asistenty pedagogů, publikují materiály zaměřené na vzdělávání cizinců, pořádají kurzy českého jazyka a zajišťují interkulturní asistenci a komunikaci. Co se týče aktivit nestátních neziskových organizací v rámci neformálního vzdělávání, mezi službami lze nalézt opět kurzy českého jazyka, doučování, nabídku kulturních a jiných volnočasových aktivit, jakož i obecnou podporu mimoškolní činnosti.

Empirická část práce je zaměřena na výzkum vztahu vzdělávacích aktivit vybraných nevládních neziskových organizací na proces začleňování dětí cizinců do české společnosti. Konkrétně je zkoumán vliv vzdělávacích aktivit realizovaných v komunitním centru pro migranty a českou veřejnost InBáze. Všechny sledované programy této organizace jsou zaměřeny na osobní rozvoj dětí a na jejich další směřování ve školním i mimoškolním vzdělávání. Jako hlavní výzkumná hypotéza byla stanovena teze, že programy InBáze pro děti a mládež cizinců mají pozitivní vliv na proces jejich začleňování do české společnosti. Za výzkumný vzorek byla zvolena skupina třiceti pěti rodičů dětí cizinců, jejichž alespoň jedno dítě pravidelně dochází do některého z programů pro děti a mládež cizinců InBáze po dobu minimálně 1 roku. Pro šetření byla zvolena metoda kvantitativního výzkumu, kdy technikou byl dotazník s uzavřenými a polouzavřenými otázkami a jednou otázkou otevřenou. Odpovědi byly zpracovány univariační analýzou.

Po podrobném popisu dat doplněném o grafickou podobu výsledků následuje v šesté kapitole práce vyhodnocení dotazníkového šetření a pokus o jeho interpretaci závěry. Mezi dílčími závěry lze podtrhnout, že z předmětného šetření vyšla najevo spokojenost rodičů dětí

s využívanými službami komunitního centra. Šetření dále ukázalo, že důležitým kritériem již při výběru programů pro děti je jazyk, neboť rodiče přihlašují své děti do programů právě proto, že se v nich mluví česky. Z dotazníkového šetření dále vyplynulo, že programy InBáze pro děti a mládež cizinců umožňují dětem navazovat nové sociální vazby a získávat tak nové přátele. Co se týče hlavní hypotézy výzkumu, bylo zjištěno, že programy mají pozitivní dopad na úroveň znalosti češtiny, na sociální kontakty dětí, částečně i na zapojování dětí do institucionalizované nabídky mimoškolní činnosti. S ohledem na skutečnost, že právě tyto aspekty představují nejčastější problémy při procesu začleňování dětí cizinců do české společnosti lze uzavřít, že prováděný výzkum potvrdil hlavní hypotézu celé práce, a sice, že aktivity nestátních neziskových organizací pro děti a mládež cizinců mají pozitivní vliv na proces jejich začleňování do české společnosti.

8. Seznam literatury

Knižní tituly:

- 1) BOCHNER, Stephen a Lenka ŠULOVÁ. *Cultures in contact: studies in cross-cultural interaction*. 1st ed. New York: Pergamon Press, 1982, 232 s. ISBN 00-802-8919-3.
- 2) ČECH, Tomáš. *Jaká je škola u mě doma*. 1. vyd. Praha: Meta, c2012, 149 s. ISBN 978-80-260-2446-0.
- 3) ČIŽINSKÝ, Pavel et al. *Cizinecké právo: práva a povinnosti cizinců a jejich rodinných příslušníků při vstupu a pobytu na území ČR, jejich zaměstnávání a podnikání, zdravotní pojištění a sociální zabezpečení, řízení a provozování vozidla, přístup ke vzdělání a studiu, rodinné soužití s cizinci, mezinárodní ochrana/azyl, státní občanství*. Praha: Linde, 2012, 373 s. ISBN 978-807-2018-871.
- 4) *Dítě a jeho svět*. Redaktor Ľubica Obuchová. Praha: Česká orientalistická společnost, 2004, 159 s. Náboženské směry v Asii. ISBN 80-902-5107-2.
- 5) DRBOHLAV, Dušan. *Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?*. Vyd. 1. Editor Tatjana Šišková. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010, 207 s. Studie (Sociologické nakladatelství), sv. 66. ISBN 978-807-4190-391.
- 6) *Etnické komunity: v kulturní a sociální různosti*. Vyd. 1. Editor Dana Bittnerová, Mirjam Moravcová. Praha: FHS UK, 2010, 314 s. Agora (Univerzita Karlova), sv. 5. ISBN 978-808-7398-081.
- 7) EVROPSKÁ KOMISE. *Příručka o integraci: pro tvůrce politik a odborníky z praxe*. Vyd.2. Lucemburk: Úřad pro úřední tisky Evropských společenství, 2007. 373s. ISBN 978-92-79-03323-0.
- 8) GULOVÁ, Lenka et al. *Sociální pedagogika a multikulturní výchova v otázkách*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 211 s. ISBN 978-802-1047-242.
- 9) GÜNTER, Vladislav; OŠANCOVÁ, Kateřina a STRACHOŇOVÁ, Kamila. *Jak a proč být průvodcem cizince: příručka (nejen) pro dobrovolníky*. 1. vyd. Praha: Centrum pro integraci cizinců, 2010. 89 s.
- 10) HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2011. 239 s. ISBN 978-80-262-0030-7.
- 11) KLVÁČOVÁ, Petra. *Biografie a identity cizinců usilujících o integraci do české společnosti: od „samozřejmé nerovnosti“ k „nesamozřejmé rovnosti“*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2012, 85 s. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 9/2012. ISBN 978-808-6729-794.
- 12) KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-807-3673-833.
- 13) KREMLÍČKOVÁ, Marta a Marie NOVOTNÁ. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele: setkání speciálněpedagogická, sociálněpedagogická a pedagogickodiagnostická*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1997, 115 s. ISBN 80-859-3760-3.

- 14) MORGENSTERNOVÁ, Monika a Lenka ŠULOVÁ. Interkulturní psychologie: rozvoj interkulturní senzitivity. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007, 218 s. ISBN 978-802-4613-611.
- 15) MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHOLL. Bilingvismus a interkulturní komunikace. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 125 s. ISBN 978-807-3576-783.
- 16) Multikulturní poradenství: teoretické základy a osvědčené postupy v Evropě. Editor Mika Launikari, Sauli Puukari. Praha: Dům zahraničních služeb MŠMT, 2009, 291 s. ISBN 978-808-7335-079.
- 17) NIESSEN, Jan. *Rozmanitost a soudržnost: nové úkoly v oblasti integrace imigrantů a menšin*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2000, 115 s. ISBN 92-871-4345-5.
- 18) PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 1998, 270 s. ISBN 80-718-4569-8.
- 19) POSPÍŠIL, Miroslav. *Neziskové organizace a jejich funkce v demokratické společnosti*. Brno: Společnost pro studium neziskového sektoru, c2009, 32 s. ISBN 978-80-904150-3-4.
- 20) PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2007, 220 s. ISBN 978-80-7367-280-5.
- 21) ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 188 s. ISBN 80-717-8648-9.
- 22) VÁGNEROVÁ, Marie. Psychologie problémového dítěte školního věku. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, 170 s. ISBN 80-718-4488-8.
- 23) VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 430 s. ISBN 80-246-1074-4.
- 24) VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560.
- 25) VALIŠOVÁ, Alena a Hana KASÍKOVÁ. Pedagogika pro učitele. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 402 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4717-340.
- 26) VÍZNEROVÁ, Hana. *Metodika nízkoprahových kurzů pro cizince: Šance - práce - integrace!*. 1. vyd. Praha: Evropská kontaktní skupina, 2011, 68 s. ISBN 978-80-904452-4-6.
- 27) *Výchova k toleranci a proti rasismu: [multikulturní výchova v praxi]*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2008, 273 s. ISBN 978-807-3671-822.

Články:

- 1) DRBOHLAV, Dušan. Mezinárodní migrace obyvatelstva – pohyb i pobyt (Alenky v kraji divů). In ŠÍŠKOVÁ Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha : Portál, 2001, s. 17–30.
- 2) JANSKÁ, E., PRŮŠVICOVÁ, A., ČERMÁK, Z. (2011): *Možnosti výzkumu integrace dětí Vietnamců v Česku: příklad základní školy Praha-Kunratice*. Geografie, 116, č. 4, s. 480–496.

Online články:

- 1) BARŠA, Pavel a Andrea BARŠOVÁ. Od multikulturalismu k občanské integraci: Změny v západoevropských politikách integrace přistěhovalců. Sociální studia: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. 2005, roč. 2005, č. 1, s. 49-66. DOI: ISSN 1214-813X. Dostupné z: socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080229144149.pdf
- 2) BERRY, John W. A Psychology of Immigration. Journal of Social Issues. 2001, roč. 57, č. 3, s. 615-631. DOI: 10.1111/0022-4537.00231. Dostupné z: <http://www.ebooksmagz.com/pdf/a-psychology-of-immigration-244955.pdf>
- 3) BERRY, John W. Immigration, Acculturation, and Adaptation. Applied psychology: An international review. 1997, roč. 46, č. 1, s. 5-68. Dostupné z: <http://www.ucd.ie/mcri/resources/Dermot%20Ryan%20Reading.pdf>
- 4) DE COSTER. EVROPSKÁ KOMISE, EACEA — Výkonná agentura pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast. Integrace dětí přistěhovalců do škol v Evropě: Opatření na podporu komunikace s rodinami přistěhovalců a výuky jazyka původu pro děti přistěhovalců. 2009, 35 s. Dostupné z: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/101CS.pdf
- 5) HLAVNIČKOVÁ, Petra. Nejste na to sami!: Asistent pedagoga pro žáky s odlišným mateřským jazykem v českých školách. Inkluzivní škola [online]. 2011, 1., s. 9, červen 2013 [cit. 2014-06-02]. Dostupné z: http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/nejste_na_to_sami_asistent_pedagoga_aktualizace_2013.pdf
- 6) MATYSOVÁ, Kamila. Akulturace imigrantů v České republice. Acta oeconomica pragensia. 2012, č. 5, s. 24-35. Dostupné z: www.vse.cz/polek/download.php?jnl=aop&pdf=378.pdf
- 7) RADOSTNÝ, Lukáš. Bariéry cizinců na české škole. META - SPOLEČNOST PRO PŘÍLEŽITOSTI MLADÝCH MIGRANTŮ. Inkluzivní škola [online]. 2013 [cit. 2014-06-03]. Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/migrace/bariery-cizincu-na-ceske-skole>

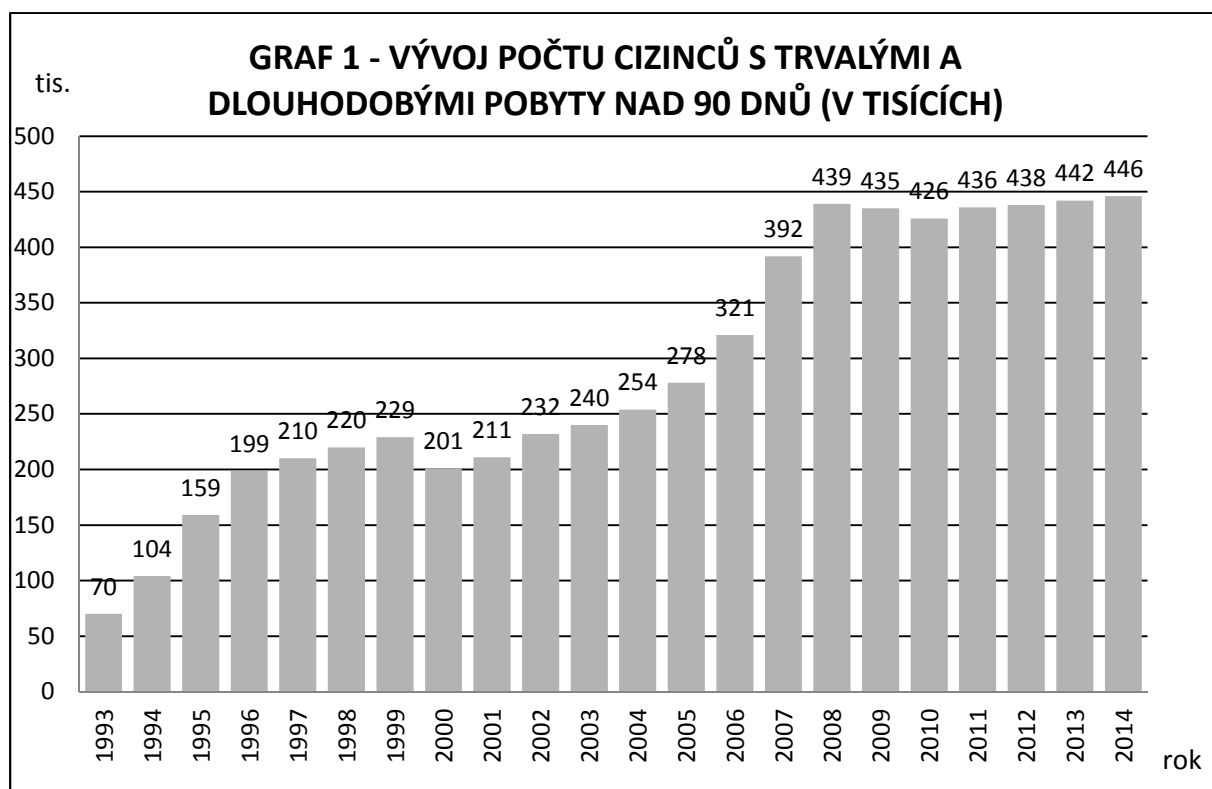
Internetové zdroje:

- 1) Asistent pedagoga. META - SPOLEČNOST PRO PŘÍLEŽITOSTI MLADÝCH MIGRANTŮ. Inkluzivní škola [online]. Praha, 2013 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/asistent-pedagoga>
- 2) BERÁNKOVÁ, Kateřina. MPSV zpracovalo Koncepti integrace cizinců: tisková zpráva. [online]. 2004, s. 1-2, 18. 4. 2005 [cit. 2014-05-25]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/154/281204.pdf>
- 3) Cizinci s povoleným pobytem – Ministerstvo vnitra České republiky [online]. Poslední revize 3. 4. 2014 [cit. 21.4.2014]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>

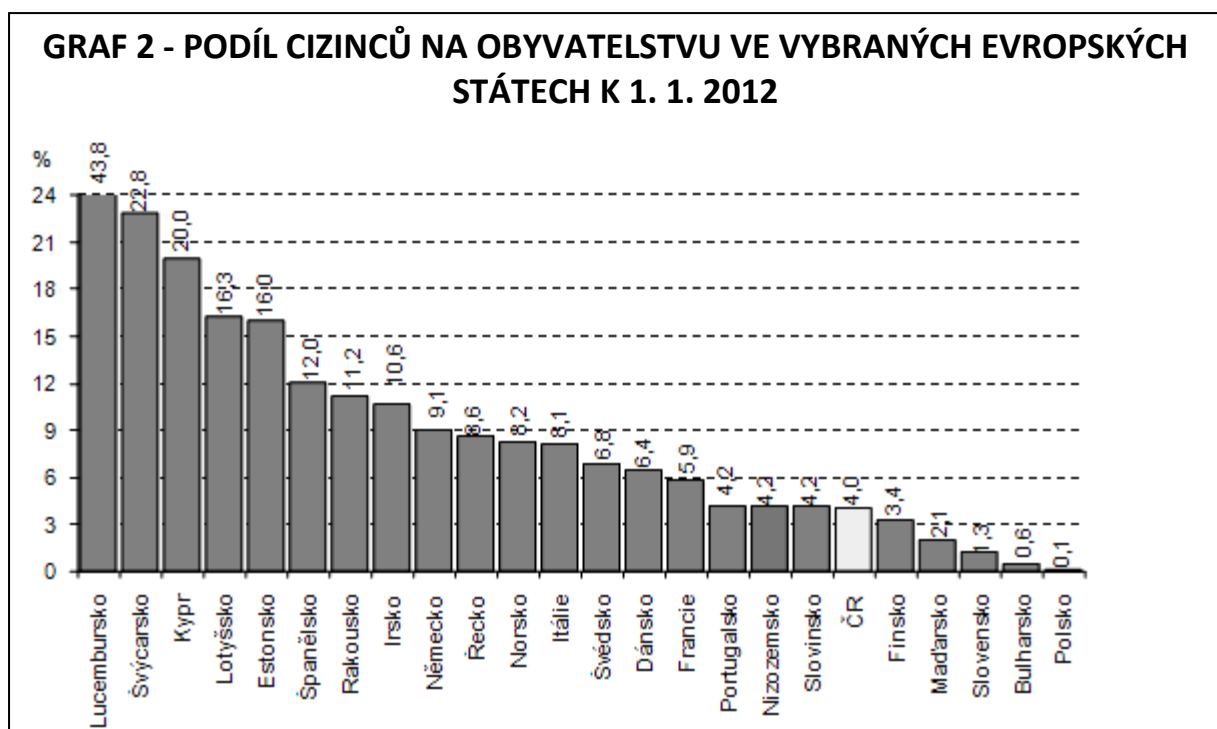
- 4) Čeština pro školy. PORADNA PRO INTEGRACI. Poradna pro integraci [online]. 2014 [cit. 2014-06-02].
Dostupné z: <http://p-p-i.cz/Sluzby/Cestina-pro-skoly/>
- 5) Integrace - Ministerstvo vnitra České republiky. Ministerstvo vnitra České republiky [online]. Praha, 2013, 25.3.2013 [cit. 2014-06-01].
Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx>
- 6) International Youth Foundation. International Youth Foundation [online]. 2014 [cit. 2014-06-08]. Dostupné z: <http://www.iyfnet.org/>
- 7) O Zásadách koncepce integrace cizinců na území České republiky a o přípravě a realizaci této koncepce. Vláda ČR [online]. Praha, 1999 [cit. 2014-05-25].
Dostupné z:
http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/C0665259AEE14CA4C12571B6006D8A70
- 8) O Zásadách koncepce integrace cizinců na území České republiky a o přípravě a realizaci této koncepce. Vláda ČR [online]. Praha, 1999 [cit. 2014-05-25].
Dostupné z:
http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/C0665259AEE14CA4C12571B6006D8A70

Zákony a jiné předpisy a usnesení orgánů veřejné moci:

- 1) Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky
- 2) Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu
- 3) Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon)
- 4) Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách
- 5) Vyhláška ministerstva školství č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných
- 6) Ministerstvo vnitra - usneseni_2014_60: Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců - Společné soužití 2014. *Koncepční a politické dokumenty ČR* [online]. Praha, 2014, 3. 2. 2014 [cit. 2014-05-31]. Dostupné z:
http://www.cizinci.cz/images/pdfka/pravni-predpisy/usneseni_2014_60.pdf
- 7) Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců. Ministerstvo vnitra České republiky [online]. Praha, 2003
[cit. 2014-05-25]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/zasady-politiky-vlady-v-oblasti-migrace-cizincu.aspx>
- 8) Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců - Společné soužití v roce 2013. Usnesení Vlády ČR ze dne 16. ledna 2013 č. 43.
<http://www.mvcr.cz/soubor/postup-realizace-koncepce-integrace-cizincu-na-2013-usn-vlady-pdf.aspx>

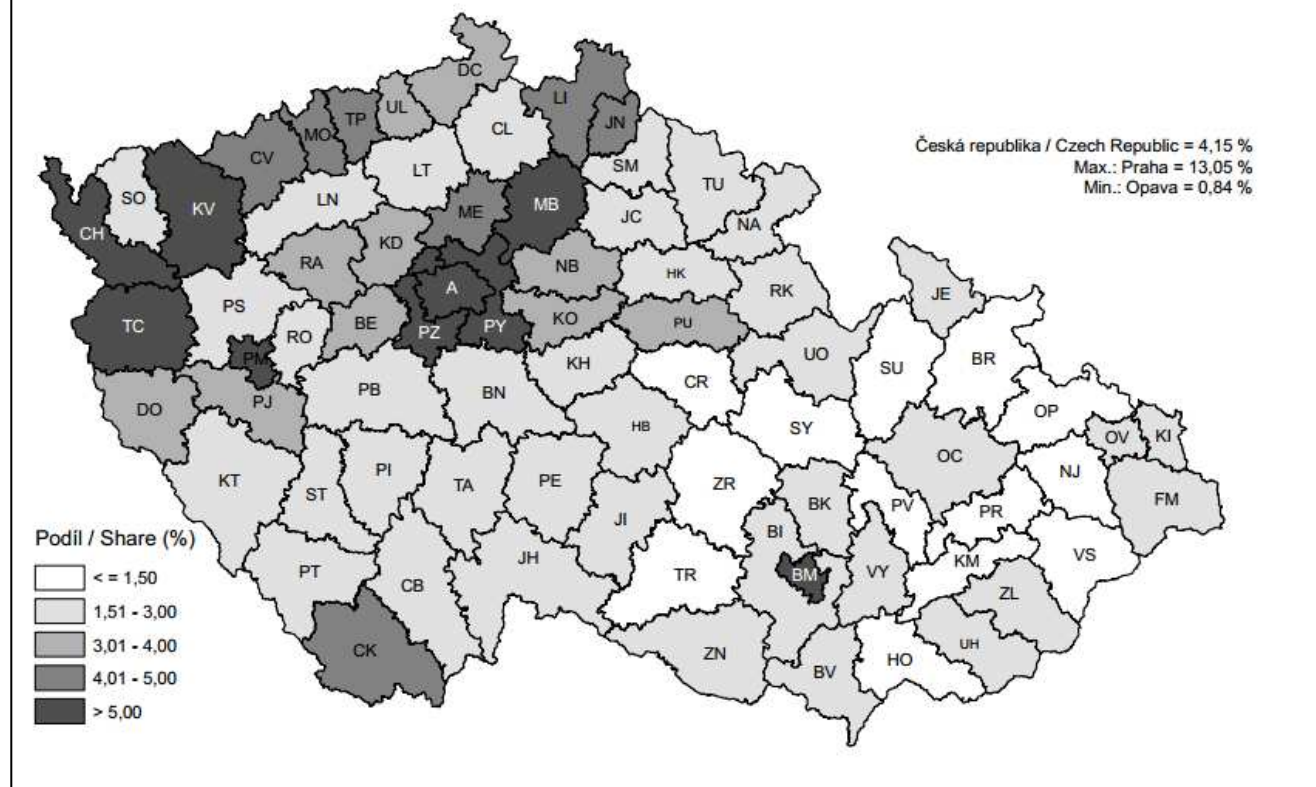

Zdroj: ŘSCP a MVČR (dostupné na www.mvcr.cz/soubor/tabulkova-cast-pdf.aspx)

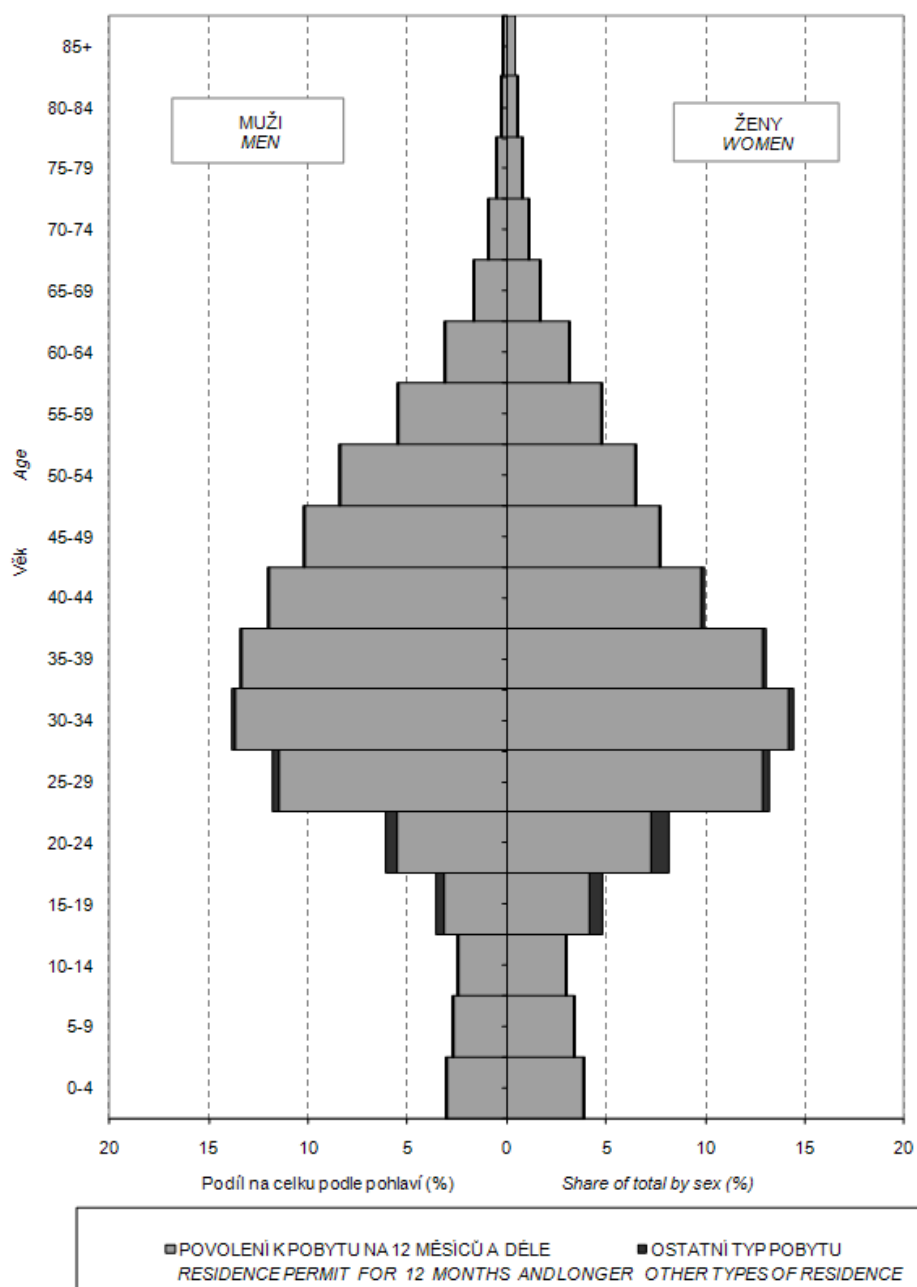
Zdroj: ČSÚ (dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/tab/2E003D9635>)

GRAF 3 - PODÍL CIZINCŮ NA OBYVATELSTVU ČR K 31.12.2012 PODLE OKRESŮ

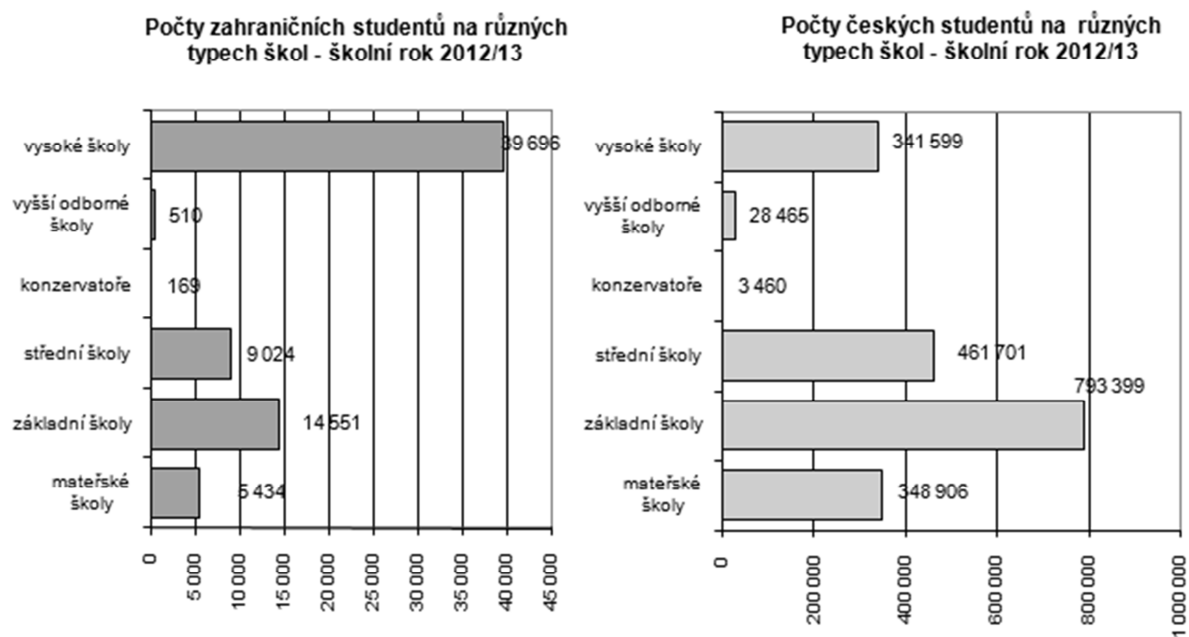
Zdroj: ČSÚ (dostupné na [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/7C00579A5B/\\$File/141413_kt02.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/7C00579A5B/$File/141413_kt02.pdf))

GRAF 4 - VĚKOVÁ STRUKTURA CIZINCŮ V ČR K 31. 12. 2012

Zdroj: ČSÚ (dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/tab/2E003D95DA>)

GRAF 5 – POČTY ZAHRANIČNÍCH A ČESKÝCH STUDENTŮ NA RŮZNÝCH TYPECH ŠKOL V R. 2012/13

Zdroj: ČSÚ (dostupné na http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_vzdelavani)

Vliv vzdělávacích aktivit InBáze na proces začleňování dětí cizinců do české společnosti

Dotazník pro rodiče

Autorka: Karolína Tučková, studentka sociální pedagogiky na Filosofické fakultě Karlovy univerzity

Vážený rodiče,

ráda bych Vás touto cestou požádala o spolupráci na výzkumu, který realizuji v rámci zpracovávání své diplomové práce. Cílem mého výzkumu je zjistit, zda a jak programy InBáze pomáhají dětem při procesu začleňování do české společnosti.

Obracím se na Vás s prosbou o laskavé vyplnění tohoto dotazníku. Dotazník je anonymní. Získané informace budou sloužit k mým výzkumným účelům, které by mohly napomoci i ke zlepšení programů InBáze pro děti a mládež.

Výsledky výzkumu budou zveřejněny v mé diplomové práci s názvem Vliv vzdělávacích aktivit vybraných NNO na proces začleňování dětí cizinců do české společnosti.

Děkuji Vám za Váš čas, který vyplnění dotazníku věnujete.

1) Země původu

Z jaké země pocházíte?

2) Druh pobytu

Jaký druh pobytu máte aktuálně v České republice?

- Krátkodobé vízum
- Dlouhodobé vízum
- Dlouhodobý pobyt
- Trvalý pobyt
- Žadatel o mezinárodní ochranu
- Doplnková ochrana
- Azyl
- Rodinný příslušník občana EU

- Občan EU
- Občan ČR
- Jiné, uveďte:

3) Délka pobytu

Jak dlouho žijete v České republice?

- méně než 1 rok
- 1 rok
- 2 roky
- 3 roky
- 4 roky
- 5 let
- více než 5 let

4) Počet dětí

Kolik máte dětí?

- 1 dítě
- 2 děti
- 3 děti
- 4 děti
- 5 a více dětí

5) Věk dítěte/děti

Jaký je věk Vašeho dítěte/Vašich dětí?

6) Kontakt s InBází

Jak dlouho jste v kontaktu s InBází?

- 1 rok
- 2 roky
- 3 roky
- 4 roky
- 5 a více let

7) Programy InBáze pro děti a mládež cizinců

Proč jste přihlásil/a dítě/děti do programů InBáze?

- vhodná náplň volného času
- zajímavá náplň programů
- odborné vedení
- mluví se v nich česky
- jsou zdarma
- bezpečné a respektující prostředí
- možnost najít si nové kamarády
- jiné, uveďte:

8) Vliv programů na znalost češtiny

Jaký vliv mají programy v InBázi na úroveň znalosti češtiny Vašeho dítěte/ Vašich dětí?

- pozitivní, znalost češtiny se díky nim zlepšila
- spíše pozitivní, znalost češtiny se díky nim možná zlepšila
- žádný, znalost češtiny zůstává stejná
- žádný, již při vstupu do programů umělo dítě/uměly děti dobře česky
- spíše negativní, znalost češtiny se možná zhoršila
- negativní, znalost češtiny se zhoršila
- nedokážu posoudit

9) Vliv programů na sociální kontakty dětí

Jak hodnotíte programy InBáze z hlediska kolektivu dětí a možnosti najít si nové kamarády?

- pozitivně, dítě/děti se cítí přijato/y, našlo/y si nové kamarády
- neutrálně
- negativně, dítě/děti se necítí přijato/y, nenašlo/nenašly si nové kamarády
- nedokážu posoudit

10) Účast dítěte/dětí v kroužku či oddílu

Ovlivnila InBáze nějak účast Vašeho dítěte/Vašich dětí v dalším kroužku či sportovním oddílu?

- ano, vyhledali kontakt
- ano, pomohli se zápisem/registrací
- ano, motivovali dítě
- ano, pomohli finančně
- ne
- nevím
- jiné, uveďte:

11) Nabídka programů

Chybí Vám v nabídce programů InBáze pro děti a mládež cizinců nějaký program/aktivita? Pokud ano, uveďte.

12) Přínos programů

V čem vidíte největší přínos programů pro Vaše dítě/děti?

- výchova a vzdělávání - dítě se učí něčemu novému
- zdravotní aspekt - programy podporují zdravý tělesný rozvoj
- sociální aspekt - dítě má možnost navazovat nové kontakty, poznat nové kamarády
- programy působí preventivně - např. proti agresivitě, netoleranci, nezdravému životnímu stylu, apod.
- programy respektují sociokulturní odlišnosti
- jiné, uveďte:

13) Poradenství pro rodiny

Využili jste návazné služby poradenství pro rodiny s dětmi?

- ano, jednorázově
- ano, opakovaně
- ne
- nevím

14) Oblast poradenství

V jaké oblasti jste poradenství pro rodiny využili?

- vyhledání mateřské/základní/střední školy
- vyhledání zájmového kroužku či sportovního oddílu

- pomoc s komunikací ve školce či škole
- vyhledání dobrovolníka pro dítě/děti
- pomoc v kontaktu s institucemi
- zprostředkování psychosociální pomoci
- vyhledání kurzů českého jazyka
- jiné, uveďte:

15) Poznámky, připomínky

Prostor pro Vaše poznámky či připomínky, pokud chcete nějaké zanechat